

MEDDIG ÉL

A MAGYAR NEMZET?
NEMZETI LÉT-KÉRDÉS.

HAZÁNK FIAINAK ES LEÁNYAINAK.

KUBINYI LAJOS.

PEST, 1873.

Rosenberg testvérek bizománya.
Egyetem-utca 2-ik szám.

Pest, 1873. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

Figyelmeztetés a nemzethez.

Nemcsak fegyver által a csatatéren, hanem békeközepette is elveszhet a nemzet, ha önfentartása kellékeit elhanyagolja vagy köz kifejlődését a mindinkább nagymérvű s fokozódó nemzetközi eszme-áramlatok ellenében kivívni nem bírja.

Szerző,

„A magyarokra, Ausztria másik vezérlő fajára e helyütt nem sok szót fogok vesztegetni. Ezen ázsiai nép a sors rendkívüli kedvezése folytán elérte azt, a mi fajrokonainak és elődeinek, a hunoknak és avaroknak nem sikerült, – hogy nemsokára Európában letelepedésének ezredéves emlékét fogja megünnepelhetni. Most pedig még uralomra is vergődött az ősi hírű Ausztriában és minden alkalommal kimutatja

avaristikus vágyait. De ha a magyarok továbbra is így fognak bánni szomszédjaikkal, mint jelenleg, és mint a csuka a pontyos tóban, akkor be fog teljesedni rajtok a régi Vestor történésznek őseikről az avarokról mondott szava, és én kezeskedem róla, hogy fennállásuk második évezredének elején már nem lesz utódjuk, ki emléküket megünnepelhetné vagy megünnepelni akarná.

Palacky,
a cseh-királyság történetírója végrendeletéből.

„A magyar nem volt: hanem lesz.”
Gr. Széchenyi István.

I. FEJEZET.

Életképes-e a magyar nemzet?

1. §. Miért e kérdés most?

A nemzetközi anyag s eszmeforgalom s ezzel együtt a nemzetközi anyag s eszmecsere a közlekedési eszközök s hálózatok tökélyesbülésével s terjedésével arányosan fokozódik.

Minél élénkebben fokozódik a nemzetközi anyag s eszmecsere annál gyorsabban fejlődik a nemzettest és nemzeti szellem – ha életrevaló. Viszont, annál inkább felemésztyődik s helyt ad más elemeknek, ha nem életrevaló.

Magyarország anyag s eszmeforgalma eddigelé ismeretlen mérveket öltött Ausztria irányában az 1867-iki XII. t. czikek életbelépése óta.

Közlekedési hálózatunk pár év múlva át lépi a Kárpátokat észak, északkelet, kelet és délkelet-felé azon vidékekre, melyektől ezideig sokkal inkább el voltunk szigetelve mint Nyugoteurópától.

új viszonyaink küszöbén tehát, méltán felvillan bennünk a kérdés, az aggodalom: „Életben maradhatunk-e a keletről s nyugotról

felettünk találkozó nemzetközi forgalom áramlata s behatásai közepette? Avagy napjaink már megszámolvák?

E megdöbbenő kérdés megoldásához azonban először is némi tájékozást kell nyernünk a nemzeti létképesség főbb feltételei iránt.

Lássuk tehát: életrevalók voltunk-e eddig? és mennyiben? Azaz mennyiben dicsekedhetünk a nemzeti lét feltételeinek kellékeivel?

2. §. Életrevalók voltunk-e eddig?

Már, mivel azt, hogy létezőnk, el nem tagadhatják még elleneseink sem, természetes miszerint életrevalók voltunk eddig.

De, vájjon, oly mérvben voltunk-e életrevalók, mint kellett volna lennünk, hogy jövőnket, örökre fenmaradásunkat önmagunk biztosíthassuk? Ez már más kérdés, melyet a tények állása nem igazol, nem állít oly kétségtelenül elének, hogy kételyek, aggodalmak ne keletkezhetnének bennünk.

A tények állása következő:

1) A nemzet-testre nézve.

A szorosb értelemben vett Magyarországon van 49-50 százalék magyar; 14-15% német; 10-11% román; 16-17% tót; 2-3% szerb; 1-2 % horvát; 4-4½ % orosz. Erdélyben 31-32% magyar 10-10½% német

57-58% román. Horvát- Szlavon- és Dalmátország 1.300,000 lakosa közt alig van 6-8 ezer magyar. Van m. e. 1.234,000 szláv; 45,000 olasz; 9,000 német; 3,000 izraelita. A határőrség egy millió és 160,000-nyi lakossága közt, alig van 6-7 ezer magyar. Szláv m. e. 911,000; román 116,000; német 34,000; klementinus 2,500; görög 1000 stb.

Szóval a nemzettest nem felel meg a történelmi keretnek. Magyarország törvényes határait nem volt képes betölteni a magyar nemzeti elem, még azon időkben sem, midőn a kisebb nemzetek nemzeti öntudata, létvágya őt önállási vágya közel sem volt oda fejlődve, ova mostanában.

A magyar nemzet azon elemeket, melyeket bevándorlásakor itt talált, ezer év alatt sem volt képes átszajátítani. S azon elemek, melyeket azóta befogadott, maradtak mik voltak: elszigetelten a magyar elem befolyásától. Sőt a magyar elem jelentékeny befolyást engedett önmagára a német elemnek.

Ez a tényállás a nemzettest alkatrészeire nézve.

2) A nemzet köz-szelemére nézve kezünkbe adják tájékozásunk kulcsát a nemzettest alkatrészei.

A mely nemzettest nem egyöntetű, nem homogén, az nem képez kellőleg tömör, szilárd

nemzetteket. Nem egy nyelven gondolkodik s így nem gondolkozhatik egyetemesen. Nem birhat egyetemes öntudattal, egyetemes akarat-
tal. Sőt nézetei, törekvései különbözök. Külön-
bözök az uralkodó eszmék és vágyak nép, faj
vagy nemzetiség szerint. S ha e különféleségek
politikai célokból ellenszenvvé fokoztatnak,
veszélyes kórállapotba esik a nemzetteket.

A történelem tanúsága szerint pedig a szélesb értelemben vett Magyarország vagy inkább a magyar birodalom bensejében századok óta szítva, élesztve vannak a nemzeti különböző álláspont, sajátság s különböző vágyak s törekvések alapján keltett szenvedélyek. Az 1867-8-iki törvények által ugyan Erdély némely részben egybekapcsolatott Magyarországgal; némely részben azonban különválva hagyatott.

Így szintén Horvát-Szlavonország; de azon különiséggel, hogy erre nézve az önállás vagy inkább elszakadás irányzata levén uralkodó, csak némelyrészben maradt egybekapcsolva Magyarországgal.

Dalmátország pedig maradt függőben, mint volt e század eleje óta s a Határország némely részben szintén közelebb kapcsolatba hozatott Horvát-Szlavonország és egyrészt Magyarországgal. De sokrészben különválva maradt a magyarbirodalom vagy Magyarország és társországai mindenikétől.

Ily alkatrészeket nem tarthat össze a közigazgatási nyelv. Nem a közkormányzat, mely különben sem terjed ki kivált a határőrvidékre és Dalmátországra. Nem tarthat kellően össze az anyagi érdek sem annyivalinkább mert a kölcsönös egymás kezére dolgozáshoz eddigelé hiányoztak a közlekedési eszközök és hálózatok. A politikai pártok törekvései pedig a ziláltságot csak növelik.

Mostanában: különben is minden nemzeti-ség egy-egy önálló államot óhajt képezni, s e jogát tőle senki el nem tagadhatja, bár megtagadhatja s tényleg mégis tagadja mivel egyik csak annyit nyerhet, mennyit a másik veszít, s nemzetközi életkérdésekben még mindig erősebb a jognál a fegyver. Ily viszonyban élünk Ausztriával egyfelől – a társországokkal másfelől.

A tényleges megtagadás azonban nem enyészti el a jogokat, s csupán a nemzeti nyelv és sajtóságok iránti közönyösség s egy közös nyelv iránti kölcsönös érdekeltség eszközölhetné az egybeolvadást, legalább azon nemzetiségekre nézve, kiknek még mai nap sincs irodalmi vagy irodalmilag kiképzett nyelvök.

Ne ámítsuk tehát önmagunkat: a magyar birodalom keretében létező nemzettestnek csak magva a magyar, mely azonban nem bírta kinőni magát ezer év alatt sem annyira, hogy e keretet teljesen betöltse. Sőt szakgatott, zilált

viszonyokban él, melyek kétséssé teszik jövőjét, kivált a mostani gyors és nagymérvű nemzetközi csereforgalom s anyagi és szellemi csereviszonyok közepette.

Merő ellentétben áll azonban Palacky azon állítása mintha a magyar faj úgy bána szomszédaival, vagy inkább társnépeivel mint a csuka a pontyos tóban: ellentétben áll a tényekkel.

Ha a magyar nemzet csak egy fél századig is így bánt volna társnépeivel, már rég felemésztette volna azokat Szent-István koronája ürügye alatt a birodalom határain belül.

De minden oldalról az ellenkezőnek látjuk nyomait. A magyar faj egyaránt fogyatkozott és fogyatkozik a felföldön a tót és német elem, a keleti részeken a román s szász elem, a fővárosokban ismét a német elem ellenében. Sőt Horvát- Szlavonországban is, hol ezelőtt a főnemesség családi nyelve a magyar volt ez most inkább a német és francia. A Dunai fejedelemségből szintén végkép kiszorult, illetőleg csak is a csángó magyar népre szorítkozik most már a magyar nyelv, holott egykor ott a szó teljes értelmében uralkodó nyelv volt s a „bojárok” kik most francziául társalognak, nem nélkülözhatték.

Annak valószínűségét tehát, hogy a magyar nemzet nem éri el a második évezredet, ha megengedjük épen csak azon alapon láthatjuk

hatjuk indokolva, hogy a magyar faj nem volt oly élelmes mint szomszédai, kivált az osztrák-németek. Sőt páratlan engedékeny volt saját faj-érdekei iránt, mint ezt később is látandjuk.

A magyar nemzet, fegyver által nem is fog elveszni mikép ezt a cseh történész véli. Nem még akkor sem, ha egyes kormányférfiai vagy a bécsiek ferde politikája a társnemzetek szendergő ellenszenvét ellene felköltenék. Mert a magyar, vitéz, bátor, életképes nemzet nyílt megtámadások ellenében.

A veszély melytől tartanunk kell, mint említők egészen másnemű: a civilisatio, az élel-messég fegyvereinek éle ez, melyek ellen magasb műveltséggel több önzéssel s szünetnélküli tevékenységgel kell küzdenünk.

A cseh történész végrendeletének szavai azonban azért is figyelembe veendő, mert tanúsítják, hogy egyesek visszaélései nagymérvben felköltötték már is kivált szomszédaink ellenszenvét. Figyelembe veendő kivált a kormányférfiak részéről: nehogy eme veszélynek is kitegyék más különben fenyegetett létünket.

II. FEJEZET.

Az életképesség főbb feltételei.**1. §. Önálló állami élet.***(Hiányaink.)*

A nemzeti lét s anyagi és szellemi fejlődés elengedhetlen feltétele: az önálló állami élet.

Oly ország mely más állam érdekeinek alá van rendelve, vagy melynek főbb érdekei a „másik” beleegyezésétől feltételeztetnek s intézkedései amannak törvényhozásától függővé tétetnek, nem él önálló életet s így nem képes önálló nemzeti kifejlődésre.

Magyarország pedig hasonló viszonyokba jutott Ausztriával az 1867-iki XII. törvények által.

Ugyanis:

1) Önálló országnak joga van nemzetközi ügyeit önállólag t. i. szomszédja megkérdezése nélkül vezetni.

Magyarország legfőbb nemzetközi ügyeire nézve azonban egy közös s az országgyűlésnek nem felelős, kormányzat állítottatott fel Ausztriával együttesen. Eme közös kormány csak a jelentéktelenebb anyagi, kereskedelmi, törvény-

kezesi stb. ügyekben kérdezi meg egyik s másik állam kormányzatát s a legfőbb kérdésekben tudtunk s akaratunk nélkül rendelkezik rólunk: diplomatie.

2) Önálló országnak joga van önállólag határozni meg védereje számát, eszközeit, költségeit, az építendő erődök, vasutak, kaszárnyák, kórházak, fegyvergyárak, hajók stb. szóval a tengeri és szárazföldi hadügyi kiadások mérvét, az ország adózási képességéhez képest. Magyarország azonban ez ügyben sem intézkedhetik önállóan. Védrendszere közössé tétetett Ausztria védrendszerével; csupán a honvédelmi intézmény hagyatott fel; de az is oly csekély önintézkedési joggal, miszerint hivatásának betöltésére t. i. a hon területének megvédésére elegenden kell, hogy legyen: főkép az u. n. közös hadseregek iránti tekintetekből.

Magyarországnak nincsenek fegyvergyárjai, nincsenek fegyvertárai. Magyarország védrendszerének gyűlpontja Bécs. Ha Bécs elesik, elesett vele Magyarország. S kettős támadtatás esetében ki van téve annak, hogy hadseregei vagy úgynevezett „kiegészítő csapatai” Ausztria távol határának védelmére fordíttatnak s Magyarország saját erejéig sem állhat ellent a támadásnak. Pedig az óriási álló hadsereg fenntartásához kellő kiadások bőven reá rovatnak. Reá rovatnak a delegátiók által, melyek szín-

ten mitsem törölhetnek a hadügyérség költségvetéseiből, mert a hadügy ér majd a legfőbb hadúri jogokra, akaratra, majd a harcz és mozgósítás kellékeire, majd a gazdag nyugoteurópai államokban létező intézményekre, fegyverzetekre, szerelvényekre stb. hivatkozik, holott a „honvéd” lelkesültsége ezek nélkül is képes győzni. A támadás politikája kívánja tehát az óriási erőfeszítést; pedig ez nem nekünk való. Nem is sok sikert ígérnek hozzá a közelebbi vereségek.

3) Önálló országnak joga van termelési, gyártási s pénzviszonyaihoz képest önmagának határozni meg melyik országgal minő kereskedelmi szerződéseket kössön, melyik világgpiacra küldjön konzulokat, ügynököket stb. Szóval joga van önállólag vezetni nemzetközi kereskedelmi viszonyait és saját érdekeinek megfelelőleg szabályozni a lehetőséghez képest vámrendszerét.

Magyarország vámterülete azonban Össze lett olvasztva Ausztria vámterületével. De viszont el lett szakítva a tengerpartok vámterületétől. S azon vám és kereskedelmi szerződések, melyek Ausztria iparának, a magyar fogyasztópiaczkok irányában is leendő megvédésére köttettek, most már törvényesítvék, Magyarország irányában is. Ez világos megtagadása saját érdekeinknek.

Magyarország nem intézkedhetik önállólag sem saját szükségleteinek kielégítésére, sem saját terményeinek értékesítésére nézve annyivalin-

kább, mert a közöseknek nevezett osztrák konzulátusok és ügynökségek csakis Ausztria érdekeit tartják szem előtt. E szerint Magyarország érdekei alárendeltetnek Ausztria érdekeinek.

4) Önálló országnak életfeltétele, hogy önálló pénz s bankrendszerrel bírjon. Életfeltétele, hogy törvényes fizetési eszközül saját pénz vagy bankjegyei szolgáljanak. Életfeltétele, hogy a hazai ipar s kereskedelem kifejtéséhez s a hazai gazdaság felszereléséhez kellő forgalmi pénzt, önjeléből merítse, függetlenül versenyző szomszédai pénzügyintézetektől.

Magyarország azonban mai napig nélküli ezen életfeltételt. Magyarország pénzügyforrásai Bécsben vannak. Az ottani fizetésképtelen osztrák nemzeti bank határozza meg Magyarország számára a forgópénz mennyiségét és a kamatlábat. Pedig a pénz egészséges termelő forgalma különben is lehetlenné van téve a közös államháztartás által, melynek kormányzati helye Bécs. Az ipar s kereskedelem kifejlődése lehetlenné van téve Magyarországon főképp azért, hogy a bécsi pénzügyintézetek 2-3-4 kamattal olcsóbban kölcsönöznek az osztrák, mintsem magyar gyárosok és iparosok számára. Ily viszonyok közt versenyezni lehetlen.

5) Önálló országnak joga van saját népességi, ipar s kereskedelmi mint szintén termelési s fogyasztási és pénzügyviszonyaihoz képest álla-

pítani meg államháztartása rendszerét. Önállólag kormányozni, intézni a közvetett adónemek alkalmazását, az adóztatás mérvét, módját stb. Joga van önálló államháztartást vinni és éhez alkalmazni adórendszerét.

Magyarországnak ezen joga függővé tétett a delegációktól. Függővé tétetett még ön megadóztatási rendszere az osztrák adózási rendszertől úgy annyira, hogy Magyarország törvényhozása nem határozhatja önállólag meg saját sóterményei árát, nem szüntetheti meg a dohány- egyedárusságot, nem változtathatja meg a szesz- és cukor-gyártásra vonatkozó adórendszert.

És pedig a mely ország szabadakarata vagy rendelkezése ennyire meg van kötve saját háztartása, saját fogyasztási s iparcikkei gyártása s elárúsítása iránt, az nem tarthat lépést azon országgal, melynek érdekei végett így megrendszabályoztatott. Nem tarthat lépést a közgazdázat mezején Ausztriával, melynek érdekeit szolgálni kénytelen.

Kellő önállás és szabadmozgás nélkül pedig szegények maradunk Kánaán földén is, annyi- val inkább, mert vasutaink irányzatát nem önmagunk határoztuk meg. Azok központja is Bécs; oda terelik forgalmunkat. Bécsen keresztül juthatunk csak Nyugoteurópa fővárosaihoz s az osztrák kormány által kiváltságosított

vasúti és gőzhajózási társulatok, miután már meggazdagodtak, nem engednek létre jönni versenytársulatokat, versenyvonalakat. Sőt áruszállítási díjszabályzatuk által bizonyos nyomást gyakorolnak hazai termelésünk s kereskedelmünk irányában az osztrák gyárak s fogyasztópiacok javára s az egész hálózat egy nagyszerű szivattyúrendszer, mely csak elvezetni képes a kiaknázott kincseket. Pedig:

Szegény s tehetlen országnak, mondják: szegény s tehetlen királya és hadserege is.

Vissza kell tehát szereznünk a Magyarországot megillető önállást, sőt tágítani kell a polgári jogokat is, ha biztosítani akarjuk az ország szellemi s anyagi kifejlődését, illetőleg a magyar nemzet közkifejlődését, erősödését és gyarapodását, mert ezek nélkül nemzeti létünk biztosítva nincs. Sőt annál gyorsabban beáll reánk nézve az enyészet, minél gyorsabb s nagyobb mérvű a nemzetközi anyag s eszmecsere – ezen csereforgalom minden következményeivel együtt.

2. §. Önálló ipar és kereskedelem.

(Hiányaink.)

Önálló állami élet oltalma alatt a nemzet köz szükségletei csakhamar létrehozzák az ipar s kereskedelem azon osztályait, melyek e köz-

szükségletet kielégítik. Ezek képezik az önálló ipart s kereskedelmet.

Magyarország nem képes kielégíteni sem ipar sem kereskedelmi szükségleteit. Pedig ez is létfeltétele egy-egy oly nemzetnek, mely nem akar elveszni az elszegényedés dísztelen halála által.

Iparosaink, iparüzleteink, gyárosaink, gyáraink száma s munkaképessége sokkal csekélyebb mintsem ki bírják elégíteni önszükségeinket, holott a tulajdonkép üdvös nemzetközi kereskedelem csak ott kezdődik, ahol, eme szükséglet kielégítése végződik.

Kereskedelmünk az iparcikkek behozatalán kívül csupán nyersterményeink kivitelére szorítkozik, melyeket némileg értékesítnünk kellett volna.

Ily értékesítés a gabonának liszté őrlése; az olajos növények olajjá alakítása; a répaneműek cukorrá gyártása, a különben értékesíthetetlen szeszanyagok lepárolása és finomításai, a len, kender s gyapjúneműek fonása, szövése, festése; a vas és faneműek szerszámokká, gépekké, bútorokká stb. alakítása.

Miért nem értékesítjük legalább ezen említett nyersterményeket?

A kamatláb magassága, az állami önállóság hiányai miatt: lehet mondani. De ez nem elég mentség életérdekeink elhanyagolásaért.

Ha van pénzünk arra, hogy idegen pipere-czikkeket nagyban vásároljunk sőt megbírtuk eddigelé fizetni saját nyersterményeink értékesítési s szállítási díját nemcsak Bécsig, Brünnig, Reichenbergig, Brüsszelig, Parisig hanem Londonig és vissza – kellett volna lenni pénzünknek a saját fogyasztásunkhoz kellő cikkek gyárainak felállításához.

Ha volt pénzünk arra, hogy a külföldi gyárakat meggazdagítsuk, melyek pedig saját terményeink értékesítésével foglalkoztak, lenni kellett volna helybeli gyárak alapítására is annyivalinkább mert a vámok vagy a ki- vagy a bevitelnél tetemesen emelték kiadásainkat.

Es hasztalan a panasz, sőt nem más mint öngyengességünk jele midőn panaszt emelünk az osztrák vámrendszer ellen, mert ezt vagy törvényhozásunk útján vagy társadalmi utón kellett volna s lehetett volna megsemmisítenünk.

Minél nagyobbak a vámtételek, annálinkább szorítva van a nemzet arra, hogy szükségletei kielégítését önereje kifejtésében keresse. S ha ezt a reánknezve kedvezőtlen vámrendszer nyomása alatt sem voltunk képesek eszközölni, kétséget sem szenved, hogy hiányzott eziránt a kellő igyekezet, akarat.

Hiányzott és hiányzik a kellő akarat, hiányzott az ipar s kereskedelmi pályák méltánylata,

mert nem állítottunk ezek számára iskolákat, holott nagyonis erőködtünk a felekezeti iskolák felállításában.

Hiányzott a kellő akarat hazai iparunk és kereskedelmünk önállósítása iránt, mert megvetőleg nézte sőt megvetőleg nézi még most is a „nemes” vagy volt nemes az ipar s kereskedelmi pályákat – az iparosokat s kereskedőket, kiket nemis szívesen lát társadalmi köreibben, bár örömet vesz ha „hiteleznek”.

Hiányzott ezen önállósítási törekvésünk, mert elébe tettük a külföldi iparcikkeket a hazaiaknak hasonló minőségük mellett is. Bécs s Paris divatbábjaikat utánozták s utánozzák tehetősbeink, a helyt hazai iparunkat, vagy azok oktatásához, javításához segédkezet nyújtanának. Sőt utánozzák a külföldi divat mozgalmait minden vonásban, minden fordulat, minden változtatban azok is kiktől ez nem telik.

Az eredmény, mert közéletünk eme ferde irányzata évtizedekre, századokra terjedt ki, végre is az, hogy ama csekély ipar is mi hazánkban létez, tulajdonkép nem a mienk. Nem ön nemzetünk keblében keletkezett, hanem idegeneké, kiknek csak igen csekély részét nyerhettük meg nemzeti nyelvünk, nemzeti ügyeink számára. Mutatja ezt kivált a főváros polgársága.

Idegeneké országszerte legnagyobb részben a vasutak, közlekedési eszközök, hajók s köz-

lekedési vállalatok, idegenek építették lánczhí-dunkat s jelesb építményeinket. Idegenek ka-rolták fel bányaiparunkat. Ezek alapították nagyrészt pénzügyeinket, biztosítási, hitel s kereskedelmi intézeteinket. Természetes aztán, hogy mindezek jövedelmei az ő táplálásukra szolgál, míg mi, adózó népeivé válunk az idegeneknek.

Rósz néven vesszük az izraelitáknak, hogy a kereskedelem országszerte nagyrészt kezeik közt van, s kezeik közt van nagyrészt minden forgó pénz. De hát, ugyan nem tőlünk füg-gött-e a kereskedelmi vállalatokat elfoglalni? Nem épen a magyar „nemes osztály” volt-e az, melynek jövedelmeiből meggazdagodott az „uzsorás” – ki azonban nem kínálgatta pén-zét, hanem csak engedett a „szép szó” hatásának.

De igenis, mert a magyar nemes „urnák született”. Szerette ha az üzerek hízelegnek s szolgálnak nekie. Örömet születnének most mái-némelyek nagy- boltosnak, nagy kereskedőnek; de hogy egy kis „zsidóbolt”-ban” kezdjék az üzletet? Éhez nincs elég lelki erejük, habár máskép nem élhetnek is.

A nem nemesekről pedig hazánkban sokan még most is azt tartják, hogy csak földműve-lésre születtek. Bizonyos, hogy ezek nem örö-mest és csak „kisegítőleg”, foglalkoznak télen át az egyszerűbb iparágakkal. Kigúnyolják a

németet, a svábot, ki harisnyában jár, köt, fon, sző stb. szóval aprólékos „női munkákat” végez. Igaz, hogy ezek alig jövedelmeznek egy-egy órai munka után 1-2 krt, de jövedelmeznek télen-nyáron, a nap és éj bármely óráiban, míg a föld csak egy termést ad egy évben s csakis a jó évben jutalmazza meg a mezei gazdát. Az ügyes iparos pedig 10-20 szórta sőt százszorta is fokozhatja az iparanyag értékét, míg a termelő jó ha 5-6-10 magot arat.

Sajnálandó tévedezés tehát az iparpályák kigunyolása s kerülése, mely legfelébb a lomhaság kedveléséből eredt. Népünk idegenkedik minden aprólékos munkálkodástól, mert ez kitartó szorgalmat követel.

Tény, hogy általában elhanyagoltuk az ipar s kereskedelem terét, s ha mentségül egyrészt alkotmányunk s állami életünk hiányaira bár okszerűen hivatkozhatunk; ép oly okszerűen vádolhatnak minket utódaink, kiknek most már az ipar s kereskedelem előhaladt mozgalmi közt nehezebb pályát törni, mint lett volna nyomunkba lépniök, hogy versenyt futhassanak nyugoti szomszédainkkal, ha a világ piacain nem, legalább a hon határain: belől.

Pedig jelenleg Európában a népek s nemzetek önfentartásának legbiztosabb eszközei, az ipar és kereskedelem. Ezek elégtelensége tág-

tért nyit más népek politikai s pénzügyi befolyásának s adózó gyarmattá teszi az országot azon népek s nemzetek irányában, kik az ára s értékcsere forgalmának fokozódásával arányosan növekedő szükségleteinket kielégíteni képesek.

Sőt azon sajnos állapotnak, miszerint jelentékenyebb boltjaink országszerte idegen fényűzési cikkekkel vannak tömve, nemcsak pénzügyi, hanem erkölcsi jelentősége is van, mely szintén nem kedvező nemzeti művelődésünk mozgalmaira.

Átalában annak, hogy hazai iparunk nem képes feldolgozni saját nyersterményeinket, kereskedelmünk pedig főkép a külföldi cikkek behozatalával s megkedveltetésével foglalkozik, egyik legsajnosabb következménye az, hogy így a kereskedelem, melynek segédkezet kellene nyújtania az ipar részére, ezzel érdekellentétességben áll; a mezei gazdaszat pedig az ipar által magára hagyatik s a kereskedelem által kiszaroltatik, holott a gazdaszat csakis akkor fejlődhetnék kellően, ha ipar és kereskedelem segélyére jönne.

Iparunk elégtelenségének majdnem mérvszerű jelét láthatjuk hazai gazdaszatunk merev és ferde irányzatában, miszerint ez előbbhaladni vagyis a gazdaszati üzletet okszerű tudományos alapokra fektetni nem képes. Sőt a föld-

mívelést gazdáink nagyrésze évről évre kevesb gazdasági állattal, kevesb javítással oly kiszarolólag űzi, hogy ide s tova elveszítjük termelési jelentőségünket. Megérhetjük, hogy Magyarország oly forma fogyasztó országgá válik mint valamely osztrák vagy német herczegség, mely azonban ipartermékei árán könnyen fedezheti szükségleteit, míg Magyarország, ha termelési jelentőségét elveszti, végelszegényedésre jut.

Pedig mint említők mai világban nem a fegyvererő a nemzetek életképességének legfőbb biztosítéka, hanem az ipar s kereskedelem s ezek közreműködése mellett a korszerű, okszerű mezei gazdászat.

Ezek jövedelmi s erőforrása nélkül erőtlen a nagy hadsereg, míg egy anyagilag tönkre nem tett ország könnyen megvédheti magát a valódi nagyhatalmi hadseregek ellenében is.

3. §. Önálló irodalom.

(Hiányaink)

A nemzeti lét s köz kifejlődés egyik nélkülözhetlen feltétele tovább az önálló irodalom.

Önálló irodalom az, melyet a nemzet közművelődési szükségérzete hoz létre s tart fen anyagi díjazása s szellemi elismerése által.

A magyar irodalom nem bír az önállóság eme kellékeivel.

Van egy része, melyet a nemzet közművelődési szükségérzete hozott létre, de fentartani nem bír, mert az olvasó közönség sokkal kisebb mintsem kellő anyagi önállást biztosíthatna az érdekében dolgozó szakírónak, kivált ha munkája inkább tudományos mintsem politikai vagyis pártbeli, inkább komoly mintsem mulattató s nélkülözi a szenvedélyes hangot, nem ad torzképeket stb.

Irodalmunk másik része a francia s német irodalom áramlata, behatolása, mely egyrészt politikai másrészt üzleti szempontokból lett felkarolva.

Kisebb nagyobb gonddal vagy gondatlansággal lett átfordítása ez a német s francia szépirodalmi, s politikai munkáknak, cikkeknek, tankönyveknek, tudományos dolgozatoknak stb. oly értelmezéssel, oly hangsúlyozással, oly szófűzéssel mely az idegen sajtóságokat leginkább megközelíti s így a nemzeti nyelvet leginkább elferdíti.

Tankönyveink, tudományos könyveink nem másak mint ilyen honosítási törekvése az idegen eszméknek.

Tudósaink, szakférfiaink kevesen vannak, még kevesebbet termelnek, bár némelyek az idegen kútforrások, adatok, észleletek, felfedezések stb. honosítása által jelentékeny szolgálatot tesznek irodalmunknak.

Bár mily olcsón jussanak azonban meg természettudósaink is, a legköltségesebb experimentation eredményeihez, a nagy közönség nem veszi kellő méltánylattal adományukat.

Kevesen olvasnak s kevesen tekintik a könyv vagy lap-vásárlást fontos nemzeti életbe vágó dolognak. Nem tudják kapcsolatba hozni saját érdekeiket a haza, a nemzet közérdekeivel. Olcsóbb s csinosabb kiállítást kívannak, - olyat mint p. o. a német irodalmi termékeké., Nem gondolják meg, hogy ekkor a hat milliónyi magyar lakosságnak annyi pénzzel kellene járulnia egy-egy irodalmi termékhez, mint járul a némethez – a német népek 50 milliónyi teje, holott itt nálunk Magyarországon is többet olvas s több díjjal járul a német irodalmi termékek felkarolásához a 2½ milliónyi német lakosság, mintsem a magyarhoz ama 6 milliónyi magyar.

Különben is, olvasóink legnagyobb része nem akar tanulni ha csak nem mulattatva; vagy csak is mulatni akar – midőn olvas.

Játszva is lehet tanulni s tanítani: mondják s ezt kívánják sokan a tanároktól vagy legalább a növelőktől.

Igaz, hogy ez is lehet. Hanem a játszva-tanulás eredménye is csak játszai-eredmény.

A játszva közlött eszmék, érvek, nem hagynak maradandó nyomokat az agyban és kebelben.

A játszva közlött ismeretek, elvek, adatok stb. nem ragadják meg a gyermek vagy az ifjú lelkét annyira, hogy életszükségletévé válnék valamely tudománynak önálló tanulmányozása.

Ily növendékeknek nem válik életszükségletükké az irodalmi termékek fogyasztása. Válogatások, követelők lesznek s ha a külföldi termék csinosabb, mulattatóbb, legyen bár telve ellenünk irányzott érvelésekkel vagy épen ráfogásokkal – azt inkább tudják élvezni,

Kivált a tudományos, művészeti s a hasznos ismereteket tartalmazó könyvek azok, melyeket a nagy olvasó közönség nem méltányol.

Irodalmunk ezen szaka nem talál biztos alapot a közönségben. Oly író ki egyedül ezen irányzatra fordítná minden erejét nem szerezhetné be jóformán lakbérét sem.

Viszont az élczekeket, torzképeket s kivált a babonát s csodás természetfeletti dolgokat tartalmazó irodalmi termékek, bőven jutalmazták szerzőiket. Pedig ezek a nemzeti lét fentartását nem, sőt ez utóbbiak annak romlását segítik elő. Ily viszonyok közt:

Az irodalom komolyabb része hazai közönségünkre nem támaszkodhatván, csak áldozatok árán tartja fen magát, míg a másik rész, mely pedig már jobban van díjazva, saját természeténél fogva könnyen enged helyt idegen befo-

lyásoknak kivált üzerek, hajhászok, vállalkozók, szédelgők, alapító-consortiumok stb. részéről.

Oly kölcsönös hatás és visszahatás uralkodik tehát az irodalom és nemzet vagy olvasóközönség közt, melyet egyikre nézve sem lehet jótékonynak nevezni.

Egyik panaszkodik, hogy a termékek drágák és – nem a legjobbak. A másik szintén panaszkodik, hogy komoly nehéz munkákkal „nem érdemes vesződni”, mert nincs közönységük.

Eme kölcsönös elégedetlenségek közt, mindinkább tág tér nyílik azon idegen befolyásoknak, melyek az irodalmat megrontják, felhasználják politikai s üzleti versengésekre s így mindinkább távol vetik azt, az önállás alapjától, melyen elmondhatnánk, hogy a nemzet közművelődési szükségérzete hozta létre és tartja fen. A babonák s téveszmék gondosan ápoltságai pedig mindinkább terjednek s gyökeret vernek a népben, kikről aztán gúnyolódva mondják ámitóik: „Mundus vult decipi: ergo decipiatur!”

Ezek közt t. i. az ámitók és ámitottak közt is van tehát bizonyos kölcsönös hatás és visszahatás. De nem olyan kellemetlen mint a komoly olvasmányok szerzői és fogyasztói közt.

Amazok kölcsönösen meg vannak egymással elégedve s minél nagyobb mérvben sikerül

az ámitás, annál nagyobb a kölcsönös megelégedés.

Ez sajnos állapot nemzeti közművelődésünkre nézve, mely önfentartásunk kétes voltát jelzi. Mert hisz épen ama több milliányi néptől vártuk s várjuk 1848 óta, hogy a nemzet zömévé képezze magát, mely eme olcsó de annál veszélyesb irodalmi termékek fogyasztója.

Vártuk s várjuk, hogy mellé álljon ama 60,000-nyi volt kiváltságos olvasóközönségnek, mely 48 előtt a nemzet zömeként szerepelt s tartson lépést a kor kívánalmaival, mint lépést tartott a volt kiváltságos osztály.

Huszonnégy év alatt már a „felszabadult ivadék” állott a volt jobbágyok helyére. Vártuk hogy szabadsága legfőbb eszközét és biztosítékát nem fogja elhanyagolni. De íme – várakozásunk, még nagyon távol van teljesülésétől.

4. §. Önerőérzet, önbizalom.

(Hiányaink.)

Különböző nemzeti elemekből álló nemzettestben vagy országban nem lehet oly egyetemes öntudat, önerőérzet s önbizalom saját léte fentartása s érdekei megóvása iránt, mint egyetlen egy nemzeti elemből álló országban vagy nemzettestben, mert a különböző nyelvek birtokosai egymást nem érthetik mindenben.

nem érezhetnek s gondolkozhatnak egyetemesen; sőt mindenik néptörzs némi (kiállást igényelvén magának: egymás irányában könnyen a külöknödés, a barátságtalanság színében tűnik tél, mi jelentékenyen csökkenti az ön- vagy köz-erőérzetet.

Magyarországon a magyar nemzetnek kellene oly mérvű önerőérzettel s önbizalommal bírnia, mely megnyugtathatná a társországokat is aziránt, hogy a szomszédos külellenségtől őket megvédni képes.

Ezen önerőérzet, önbizalom nem is hiányzott eddigelé a keleti népek, a törökök, tatárok ellenében, kik pedig kegyetlenül felprédáltak némely napon az ország egyharmad részét.

Az orosz hatalom ellenében azonban nem bír a magyar nemzet kellő önerőérzettel és önbizalommal. Sokan vannak kik az 1849-iki évekre hivatkoznak, hogy megfélemlíthessék a nemzetet.

Czéljuk pedig e megfélemlítés, mert csak ez által indokolhatják az általuk létrehozott azon rendkívül szoros szövetséget, mely Magyarország legfőbb érdekeit Ausztria hasonló érdekeivel egybeolvasztotta s anyagi érdekeinket amannak alárendelte.

Indokolásuk azonban téves.

Magyarország 1849-ben nem volt elkészülve az orosz seregek fogadására, mégis

visszaverte volna azokat, ha nyugoti szomszédaink sőt társországaink fegyveres erejével nem lett volna baja.

Magyarország a kárpátok körfala által védve levén, ha helyzetét erősítésekkel még biztosabbá teszi, tízszerre nagyobb számú seregektől sem félhet kellő honvédelmi szervezet s felszerelés mellett.

S ha némelyek Magyarország véderejét önfentartására mégis elégtelennek s az osztrák hadsereggel egybeolvasztandónak mondják, ezt legfeljebb álszégyenből, a régi bécsi kabinetpolitika azon álszégyenéből mondják, miszerint ennek férfiai szégyeneinek oly színben tüntetni fel társaik előtt a bécsi udvart, mintha az nem valamely egységes nagyhatalom lenne; nem épen egységes államtest felett uralkodnék.

Bár mily téves legyen eme felfogás t. i. az egybeolvasztás szükségessége: tény, hogy sok hívőkre talált, kik nagyrészen megcsönkítették a magyar nemzet önbizalmát sőt megfélemlítették olyannyira, nemcsak a lakosság, de még a katonaság nagyrészét is, hogy ez nagyon kevés bizalommal viseltetvén harczképessége s hadiszerecséje iránt, valószínű, hogy egy keleti háború alkalmával, épen ezen félelem következtében – csatát vesztené.

Ez tehát nagyon sajnos állapot s nagyon kétes színben tünteti fel életképességünket

annyivalinkább mert az önbizalom már az életképeség egyik jele – s viszont: ennek hiánya korjel; melyet nehéz eloszlatni.

Erkölcsei kórjel most ez, europaszerte, mert hiszen járjuk végig Európa népeit s úgy tapasztaljuk, hogy mindenik fél egymástól vagy legalább egy másiktól.

Mindenik ijesztgetve van egy vagy több szomszédaival, holott e szomszédok legkevesebb vágyat s kedvet sem éreznek a megtámadáshoz.

Valóban! Egymás szeme közzé nevetnének Európa népei, ha egymást kellően megértenék. És csak sajnálni lehet, hogy könnyenkívőségüket oly kim életlenül kizsákmányolják némelyek.

Végre is a hadizenet s békekötés joga nem a népek, nem a parlamentek kezében van. S azok kik e hatalom gyepelőit kezükben tartják. mostanában már nagyon óvakodnak ok nélkül támadást intézni a bár sokkal gyengébb népek ellen is, mert jól tudják, hogy egy-egy népszerűtlen háború által ép azon érdekeknek tennének legtöbb kárt, melyeknek legnagyobb szolgálatot akartak tenni.

Legkevesb önérettel s önerőértettei bir a magyar nemzet egyrésze a német-elem ellenében, mely most nem fegyverrel hanem más eszközökkel hódít, melyek pedig még veszé-

lyesebbek a nemzet életére nézve a fegyvernél.

A magyar népet nem vádolhatjuk eme hiányokkal. Büszke önérzettel hivatkozik ez arra, hogy ő magyar, kivált a német ellenében, bár, már a francia s angol irányában engedékenyebb.

A magyar nép nem ismeri el a német nép fensőbbiségét. Nem fél tőle mint mondják s nagyon szégyelne ennek hízelegni.

Nem úgy azok kik az 1867-ik XII. t. ez. szellemétől át vannak hatva.

Ezek a műveltség fensőbbiségét hordják minduntalan ajkaikon s ennek ürügye alatt nagyon is megalázzák magukat kivált ha a bécsiek pénzére vagy hatalmára vagy kitüntetésére vágyanak – mit a magyar nép nem ismer. Sőt ez gyanús szemmel nézi a legüresebb címzetes kitüntetést is, ha Bécsből jön.

A mi úgynevezett „osztrák-magyarjaink” közösen akarnak élni halni vagy inkább üzérkedni és boldogulni az osztrákokkal a még ki nem aknázott magyar földön. S ha kérdezzük: „mi hazája?” – Nem mondják, hogy Magyarország hanem Osztrák-Magyarország, vagy az osztrák-magyar monarchia.

Nemzetiségi szempontból az osztrák-magyar benső szövetség eme benső barátai nem egyszer szégyennek, calamitásnak tekintik, hogy

magyarok, és gyakran oly szolgálatokra vete-
mednek, melyek az ország érdekeivel össze
nem egyeztethetők. Pedig azt, hogy „magya-
rok” s azt, hogy mint ilyeneknek, vannak Magyar-
ország irányában bizonyos úgynevezett hazafiúi
kötelességük, önmaguk sem akarják tagadni.
Sőt nem egyszer épen eme kötelességérzettel
igyekeznek indokolni menthetlen lépéseiket.

A nemzeti önerőérzet s büszkeség általában
a fővárosban, mint a nemzettest fejében szo-
kott öszpontosulni. Az angol Londonra, a fran-
czia Parisra hivatkozik, midőn nemzete nagy-
ságát, erejét, fejlettségét igazolni akarja. Az
idegen Londonba megy, ha ismerni akarja az
angolt; Parisba, ha ismerni akarja a francziát.

Azon idegen azonban ki a magyart akarja
ismerni nem jön Pest-Budára. Vagy nem azon
szempontból jön, hogy itt a magyar nemzet
sajátságait tanulmányozza. Hanem lemegy az
alföldre, mert Pest-Budán a magyar-elem ki-
sebbségben van.

Az idegen Londonban kellő tájékozást
nyerhet az angol sajtóságokról, szokásokról iz-
letről, társaséletről. Láthatja minők az angol
iparosok, polgárok, népek. Résztvehet a nép-
gyűlésekben, tanulmányozhatja a nemzeti intéz-
ményeket stb., mert ott minden nemzeti. Az
árucsarnokok a nemzeti ipar terményeivel van-
nak tömve. A könyvkereskedések, műcsarnokok

nagy részben a nemzeti irodalom és művészet rakhelyei, bár ez utóbbi hazája Olaszország. De, azokban sem szűkölködik az angol s az iparraiban elhagyta Európa minden népeit. A napi irodalom legtekintélyesebb része az angol s nem férne egybe az angol nemzeti önérettel, hogy például a kormány bensőbb orgánumai idegenek legyenek; hogy Anglia kormánya s törvényhozása legjelentékenyebb mozzanatait idegen lapok s netalán a szomszéd ország fővárosában tegyék előbb közzé s csak azután juthassanak hozzá a hazaiak.

Mily egész másként van ez Pest-Budán, hol a magyar-elem, háttérbe szorítva, naponta megalázva, nem érezheti magát honosán.

Az idegen ha hozzánk jön, hogy lássa, minő a magyar polgár, minő a magyar iparos, csak kivételképen találhat egy-egy példányt, mint valamely pusztulni, veszni indult nemzedékből.

Nemzeti intézeteink a múzeumon kívül kisserűek, hacsak a budai várat is ilyesminek nem tekintjük. Intézeteink mint a Ludoviceum s pár kórház, növelde stb. nem a magyar jelleg és sajátóságok kinyomata. Nincs rajtuk azon eredetiség, mely p. o. az angol vagy francia intézeteket jellemzi. Színházaink közül legkevésbé van látogatva a magyar. S úgynevezett magyar elemet csakis kivételesen találunk

itt s közhelyeinken, a mulató s fürdő helyeken, sőt a gőzhajókon és vasutakon is általában.

Szóval Magyarországnak, a magyar nemzetnek nincs oly nemzeti, a nemzeti jelleget magában öszpontosító, s eredeti jellegében visszatükröző fővárosa, mint minő van az angolnak, francziának, olasznak, németnek, orosznak, töröknek stb.

Debreczenbe, Miskolczra, Kecskemétre stb. csak gúnyolódni megy az idegen utas, sőt még a helybeli vagy bécsi uracs is azon meggyőződéssel, hogy mindaz mi magyaros egyszersmind durva, betyáros. Vagy tökéletlen, félszeg, sallangós, nevetséges stb.

Pedig a mely nemzetteknek nincs oly feje, melyet büszkén emelhessen s említhessen fel Nyugoteurópa fővárosai mellett: annál hiában keressük az öntudat, önérzet azon fokát, melyel Nyugoteurópa nemzetei dicsekesznek.

A magyar már különben is sokszor volt idegen saját honában és leginkább saját fővárosában. Ezen elnyomottság jelei meglátszanak a nemzeti öntudat, önérzett hangulatán. Feltalálhatók ezen jelek főképp itt a fővárosban, hol lesütött fővel, bátortalanul járnak, kivált azok kik „otthon” vidéken büszkék magyar voltukra, mert minél több életet, élénkséget, vidorságot, minél több új palotát, bankot, új

intézményt, és új vállalatot látnak, annál inkább meggyőződnek, hogy „ez nem mind a mienk”. Nem mind a magyar nemzet lényéből keletkezett előhaladási jelenség; hanem legnagyobb-részt: idegen elemek diadala a magyar elem felett.

A németelem ezen diadalát most, aggódó hazánkfiai egyrészben azáltal akarják korlátozni, hogy kívánják, a törvényhozás mondaná ki, miszerint a városi képviselőtestület tanácskozási nyelve kizárólag a magyar nyelv, ily törvény: szegénységi bizonyítvány volna létképességünk mellett. De ha egyszer kívánva lett, ki kellene mondani is. Mert ki nem mondani, oly mérvű hiánya az önerőérzetnek s önbizalomnak, mely az önkéntes meghódolással határos.

5. §. Honfiúi s honleányi kötelmek.

(Hiányaink.)

A hon minden önálló lakosa kell, hogy bizonyos kötelmeket érezzen hona iránt, szellemi s anyagi tekinteteből.

Ezen kötelmek ösztönzik az egyes polgárokat, hogy hazájuk érdekeit, viszonyait, tanulmányozzák és ne tegyenek semmi olyast mi a haza érdekeivel ellenkezik. Sőt igyekezzenek saját érdekeiket s viszonyaikat a hazáéval oly kapcsolatba hozni minél fogva ezek előmozdí-

tásával egyszersmind a hazai köz érdekek is előmozdítottassanak. Ezen igyekezetet könnyű dolog valósítani akár a termelési akár a feldolgozás bármely szakpályáján.

Minél bensőbb, minél terjedtebb egy országban a lakosság eme törekvése és kötelemérzete, annál inkább életképesnek mondhatjuk a nemzetet. A nemzetek életképessége számtalan fokozatokkal bír, melyek bensőségét és terjedelmét pontosan meghatározni nem lehet, mert szoros kapcsolatban van a honfíúi s honleányi érzettel, melyeknek csak főbb jeleit, arányait emelhetjük ki meghatározás végett. És miután a tökélyponttal a „netovábbal” a világon egy nemzet sem dicsekedhetik, mérlegelésünk elég, ha csak odáig terjed, miszerint meghatározzuk: túlhaladtuk-e a középszerűséget? mely nemzeti létünk s életképességünk fejlesztésére nézve már csak kevés kívánni valót hagyna. Vagy alább maradtunk annál? miszerint önfentartásunk sürgős kötelességévé vált, hogy hiányainkat mielőbb kipótoljuk.

Az itt elősorolandók, fájdalom ez utóbbit igazolják:

1. Anyagi szempontokból.

Kétséget sem szenved, hogy az ország köz jogának megszoríttatása korlátozza s ferde irányzatba tereli a köztevékenységet. Magyarországnak Ausztria tartományaival s országaival egy-

séges vámterületté nyilvánítása, bár a benső csereforgalomra nézve sokrészben előnyös, mert a szabad-kereskedelem elvét félig-meddig alkalmazásba hozza, Magyarország alárendeltsége miatt azonban nagymérvben káros, mert a külkereskedelmet, a nemzetközi viszonyokat nem úgy alakítja miként az Magyarországra nézve óhajtandó volna, hanem a „közös monarchia” czíme alatt Ausztria érdekeit hagyja döntő szempontokul épenúgy, mint mikép azt az absolut uralkodó osztrák kormány az osztrák iparosok s gyárosok tanácsa kikérése mellett, ezek érdekében az 50-es években megállapította. Ezt mondhatjuk a pénzügy egységére nézve is, mely egység ürügye alatt Magyarország érdekei felett az osztrák nemzeti bank uralkodik.

Az ország területi s pénzügyi önállásának feladása már sajnos tanúság arra nézve, hogy hazánk jogait a kiegyezők nem bírták érvényben tartam. Kiszámíthatlan kárt vallunk e miatt; de önmagunk vagyunk okai károsodásainknak sokrészben.

A vámterület egybeolvasztása mellett ugyanis hiában igyekszik Magyarország egyes polgára határozott tájékozást szerezni az iránt: mit, mennyit vásárol, dolgoz fel, vagy fogyaszt Magyarország lakossága Ausztria vagy más államok népeitől s mit és mennyit ad ezeknek

csereképen – hogy az egyes polgár a családfő ezekhez képest rendezze be saját háztartását.

Nem nyerhet tehát nálunk kellő tájékozást az egyes polgár az ország nemzetközi közgazdasági viszonyai s áru- és értékgorgalma iránt. De annyit még is tudhatna minden családfej, minden önálló egyén, hogy oly tárgyak, oly fogyasztási cikkek után sóvárogni, melyek hazánkban nem teremnek s nem dolgoztatnak fel, nem lehet előnyös dolog nemzetgazdasztunkra nézve, kivált ha ezen cikkek az élet lentartásához nem épen nélkülözhetlenek vagy hazai terményeink s gyártmányaink igénybevétele mellett nagyrészben nélkülözhetők volnának.

Tudhatná hazánk minden polgára, hogy a gyapotneműek, selyemneműek, drága prémek, csipkék, szalagok, s más piperetárgyak nem nálunk készíttetnek s nagyrészben helyettesíthetők volnának hazai len, kender, gyapjúterményeink s készítményeink által.

És mégis igen sokan vannak, kik ezen cikkeköt erejükön felül vásárolják és fogyasztják. Vásárolják és fogyasztják a külföldi iparterményeket oly mérvben, hogy Magyarország gazdasági terményei árának nagyrésze ezekért adatik. Vásárolják és fogyasztják a külföldi bort, melynél hazánk jobbakat terem; a külföldi dohányt, melyet hazai termelésünk, ha okszerűen vezettedik megközelít. Vásárolják áta-

lában azon iparcikkeket melyeket már hazai iparunk is bőven szolgáltat, csak hogy ez tán kevesebbé csinos – mely hiányát azonban tartóssága által szokta pótolni.

Természetes következménye az ily gazdálkodásnak az általános elszegényedés annál inkább, mert a hazai ipar, önmellőztetését látván, háttérbe vonul s az idegen iparosok mindinkább kedvök szerint adóztatják a nagy fogyasztó közönséget, gyakran hitvány cikkeikért.

Így aztán, mint az irodalomra nézve, úgy itt is elő áll a kölcsönös elégedetlenkedés a termelők, a hazai iparosok és fogyasztók közt. Egyiknek fáj, hogy mellőzve látja magát; a másik viszont csak azt hánytorgatja, hogy íme: a külföldi cikkek olcsóbbak, csinosabbak, pontosabban kaphatók stb.

Vitatkoznak: melyiknek kötelessége az első lépést megtenni? Az iparos azt mondja, hogy tőle csak akkor telik ha a nagyközönség pártolással fordul felé. A közönség viszont nem tesz egy lépést sem míg a hazai ipar olcsóságban s csinoságban felül nem múlja a külföldit, így az ipar, marad ott a hol volt, fejletlenségében, kivált ha egy-egy iparos vagy gyáros csakugyan megkísérti a versenyt, s méltánylathiány miatt megbukik, mielőtt a közönség kellő tudomást, belátást nyerhetett volna áldozathozataláról. Így vagyunk anyagi tekin-

tétekben a hazai művészettel s irodalmi vállalatokkal is általában s ez oly neme a hanyagságnak, ön hazai érdekeink elhanyagoltatásának minőt hasonló mérvben más nemzeteknél Nyugoteurópában nem észlelhetünk.

Pedig mai világban az anyagi elhanyagoltatás vagy méltánylathiány akadályozza a szellemi tovafejlődést is, mert épen az anyagi méltánylat teszi elérhetővé azon eszközöket, azon időt s erőkifejtést, mely a tovafejlődéshez nélkülözhetlen.

Mennyire nem tartjuk szemelőtt köz anyagi érdekeinket? Mutatják iparunk, irodalmunk s művészetünk zilált nehéz viszonyai. Mutatják közgazdasági viszonyaink azon aránytalanságai, melyek főkép a pályaválasztás, vagy foglalkozás téves meghatározásából erednek.

2. Közművelődési szempontokból, mely mint látjuk szoros kapcsolatban van az anyagiakkal, nem hozhatjuk fel, hogy hazai érdekeink elhanyagoltatása iránt nem lehet kellő tudomásunk; hogy t. i. saját belviszonyainkról élet- és foglalkozás-módunkról nem lehet kellő táj ékozottságunk.

Ezekre nézve ugyanis már meglehető pontos adatok állnak rendelkezésünk alatt. De ezek nélkül, könyv nélkül is tudhatjuk, láthatjuk, hogy köznövelésünk általában mellőzte eddig a legszükségeseb életpályákat s az azokhoz kellő út-

csinálást, kiképezést. Mellőzte azokat a szabad „nemes” és földműves polgár egyaránt.

Láthatjuk, hogy lakosságunk jelentékeny (adataink szerint több mint fele) része, határozott foglalkozás nélkül él. Mások meddő foglalkozásra pazarolják idejüket és pénzüket. Némelyek viszont tömegestől tódulnak egy-egy pályára, mely már helyt alig adhat, holott más pályák üresen hagyatnak. Sajnos elhanyagolása ez a haza, a nemzet iránti kötelemeknek.

E nagy világon ugyan még egy ország sem érte el a tökélyfokozatot ama netovábbját hol: minden pályának meg van saját embere, minden embernek meg van saját pályája s az életpályák, foglalkozás és életmódok úgy vannak berendezve, hogy saját szükségleteit, saját terményeiből és saját ipara által kielégítse az ország. Sőt kielégítse gépei segélyével némely más országok igényeit is. De Nyugoteurópában, egy ország sincs oly távol az önerőkifejtés eme ezéjjától, mint Magyarország.

Nem minden ország érhetné el a közgazdasági s társadalmi okszerű rendezettség kellő tökélyfokát, főkép azért, mert egy ország sem dicsekedhetik, hogy mind azt bírná: mi népei igényeinek kielégítéséhez, lakosai kényelméhez vagy közművelődéséhez szükséges.

Mindemellett, folyton eme cél felé kell s lehet törekednünk annyivalinkább, mert épen

Magyarország egy azon országok közül, melyben a déli s északi égalj találkozáván honosnak érzi magát mindegyik Flórája s Faunája, kivált ha az emberi értelem el nem hanyagolja felhasználni a természet által nyújtott előnyöket, melyeknél fogva ha bár Ázsia vagy Amerika fűszereit s állatait nem honosíthatjuk: de nagyrészt egyesíthetnők Magyarországon, mint egyesítik érez s kőbányáink, mind azt mit Európa adhat.

Középkori aristocraticus előítéleteink azonban megkötötték a köztevékenységet. Megkötötték azok kezeit, kiktől telt volna gyárakat alapítani, vagy az iparüzlethez kellő eszközöket s ismereteket beszerezni, mert társadalmi állásuk tiltotta az ilyenmű. tevékenységet.

Csupán a közlekedési vonalak s forgalmi eszközök létrehozásában kezdünk mostanában résztvenni, mely akaratlanul is egyik kitűnő tényezője közművelődésünknek. De ez kevés, ahoz képest, a mit kellett és lehetett volna tenni, annyivalinkább, mert a mostani vasúti vállalatoknak nem mindenike találkozik a haza érdekeivel.

Köz és magán oktatási s nevelési rendszerünk egyaránt nélkülözötte eddig a hazai gyakorlati szempontokat. Pedig nehezünkre esik látni, mint boldogulnak eme pályákon az idegenek.

Legvilágosb jele s legkövetkezetesb bünte-

tése említett hanyagságunknak az, hogy az ipar s kereskedelmi közlekedési és pénzügyi tevékenységünkben nem a magyar, hanem az idegen elemek vannak túlsúlyban. Ezek boldogulnak szemlátomást, míg a mezei gazda, az ő évenkénti egy termésével nem sokra megy. Nem is értékesítheti 10-20-50-100 szorozva terméneveit, mint az iparos és gyáros értékesítheti a gazdasági termények (iparnövények, állattermények) némely részét. Értékesítheti kivált az erdők s bányák termékeit, ha ehhez a kellő kiképzést megnyerte. De ez hiányzik.

Közoktatásunk főfeladata ezelőtt a latin nyelv s meddő tudományosság volt, mely mint látjuk nagymérvben meghozta sajnos következményeit.

A latin nyelven kívül a tanodákban a görög és héber – a közéletben a német, olasz, francia, angol volt kedvencünk s a sok kedvenc közt elhanyagoltuk saját nyelvünket annyira, hogy most sok tehetős család van, ki legkevesebb tud magyarul, s nem is sokat tart nemzeti nyelvére.

Pedig a nemzeti nyelvet el nem hagyni, el nem hanyagolni honfíúi s honleányi kötelem.

Azon nemzet, mely saját nyelvét nem tartja önfentartásához nélkülözhetlenül szükségesnek: mindinkább bomlik, pusztul s helyt enged más nemzetiségeknek, mi pedig nem az

életképesség jele. Nem üres rém az elnémetesedés, mely más népet állít a kidőlt helyére – kivált a főbb városokban.

Magyarországon nemcsak egyes családok, de egész helységek, kerületek vannak, melyek a nemzeti nyelv iránti kötelem elhanyagolása következtében a felvidéken tótokká, németekké, Erdélyben románokká lettek s az elnémetesedés ellen, melyet kivált fővárosainkban Pesten, Budán, Pozsonyban tapasztalunk – immár hiában küzd a magyar lapirodalom.

Ez egyik oka annak, hogy a magyar nemzettest növekedni nem képes kellő mérvben, míg másrészt természetes, hogy az ipar s kereskedelem könnyed és bő jövedelmeiből jól táplált családok sokkal gyorsabban szaporodnak, mint a főkép földműveléssel vagy épen ügyvédkedéssel foglalkozó vagy papi vagy köz hivatalokra törekvő egyének. Gyorsabban szaporodnak még a jótáplálást nélkülöző üzérkedő, boltos, korcsmáros, bérlő stb. családok is, mint a mezei gazdálkodók, mert kevesebb törődés, kevesebb testi munka mellett biztosabb s rendezettebb életmódot nyújtanak a családfők családjuknak, mint nyújt a földműves, ki családjával együtt az év nagyrészen át erős munkája közben ki van téve a mindig szélsőségekbe csapkodó „magyar-klíma” behatásainak.

3. Köztevékenységi szempontok-

ból: önnfentartásunk a nemzet fentartása s ha önnfentartásunk kellékeit elhanyagoltuk, pusztulásnak engedjük át a nemzetet is, mert ez egyesekből áll, kiknek azonnal idegenek állanak helyére a túlnépesült nyugoti szomszédországból, mihelyt nem voltak elég erősök saját utódaiknak adni át örökségüket.

Nem tartjuk tán ildomos dolognak elmondani az ilyeseket. Nem tartjuk ildomos dolognak figyelmeztetni a magyart, hogy legyen szorgalmasabb, rendesebb, s a vagyon vagy birtokszerzést tartsa egyszersmind nemzete iránti kötelemnek. Önzésnek mondjuk ezt, melyet egy büszke nemzetnek meg kell vetnie.

De ezen büszkeség végre vagyontalanná tette a magyart azok közt, kik a törvény határain belől nem szüntek meg nem épen ildomos utón módon is vagyonosbodásra törekedni. A magyar gúnyolja szorgalmáért s takarékoságáért a németet, azt mondja ez félig meddig olyan mint a „zsidó”.

Igen is! De a zsidó még csak félig meddig angol, az angol csak félig yankee; a yankee félig ausztráliai digginges vagy gyarmatos és végre is a természet könyvében megíratott, hogy a mely népek ily jellemmel bírni nem akarnak, évről évre pusztulnak, míg az élelmesek ellepik a világ legáldottabb vidékeit s gyorsan szaporodnak és gazdagodnak.

E téren tehát, a törvény és igazság s erkölcs határain belől, ama büszkeséggel szemben, mely egyenértékű a pazarlással, épen azon tulajdonok elsajátítását teszik nemzetünk iránti kötelemké a természet törvényei, melyeket eddigelé megvetettünk – előítéletből.

Ezen tulajdonok megszerzésén kívül vannak még kötelmeink a nemzet irányában, melyek elhanyagolása vagy téves felfogása jelentékenyen gyengíti a nemzeti léterőt s életképességet. Ilyen:

4. Nemzetiségi, vallási és politikai nézetkülönségek szempontjából: a türelem vagy inkább méltánylat mindenféle vallás, mindenféle nemzetiség, mindenféle politikai vélemény s illetőleg meggyőződés iránt, oly honfíui s honleányi kötelesség, melynek elhanyagolása által békétlenséget sőt veszélyes súrlódást idézhetünk elő a közös hazában lakó különböző felekezetek s nemzetiségek közt.

Kigúnyolni bárki nemzetiségét, vallását, politikai meggyőződését, annyi mint ellenségünkké tenni azt, s minél szélesebb körökben történik az ily gúny vagy megvetés nyilvánítása, annál jelentékenyebb kárt okozunk önmagunknak, annál kétesebbé tesszük Önlétünk fentartását.

Pedig sokan vannak kik épen a felekezethességekben s a más felekezetek ellenében nyilvánított gúnyban s kicsinylésben vélik leghíveb-

ben kifejezve a buzgólkodást – saját vallásuk mellett.

Így vannak sokan a nyelvre, öltözékre, szokásokra, nemzeti sajátságokra nézve, miszerint a más nemzetek jellemvonásai eltorzítása s kigúnyolása által vélik leginkább igazolva saját nemzeti nyelvünk s szokásaink vagy jellegeink iránti kegyeletüket s buzgólkodásukat. Sok kellemetlenség, nagy jelentőségű veszélyek forrása ez, mely végre nyílt harczzá fajulhat.

Mások a politikai vélemények irányában ily türelmetlenek, holott nagyon elterjedt gyarlósága társasköreinknek, hogy egyesek nézetének egész tömegek vakon hódolnak, s csak kevesen bírnak határozott önitétellel.

Átalában: nagyon elterjedt hibája családi és társas köreinknek, hogy összetévesztik a vallást a felekezetiiséggel, és a hazaszeretetet a nemzetiséggel; összetévesztik a haza jogait s érdekeit a pártérdekekkel; és elkeseredett harcot vívnek néha egymás ellenében még azok is, kik a haza javát s jogait egyaránt tisztelik s meg akarják óvni minden megcsontítástól – mert nem bírnak ezek iránt kellő tájékozottsággal.

Ritkán hallunk, politikai társas köreinkben a haza viszonyaiba beható érveléseket. Pedig a haza viszonyait anyagi s szellemi szempontokból a mennyire lehet kiismerni, minden honfi

s honleány nélkülözhetlen feladata, már csak azért is, mert csupán ezen ismerete alapján hozhatja saját viszonyait, igényeit, óhajait kellő őszhangzásba hazája érdekeivel és jogaival. A vitatkozások alapja legtöbbször ezen ismeretek hiánya vagy különböző felfogása ha t. i. valóban, őszintén nyilvánuló nézetről vagy meggyőződésről van szó, holott a tájékozatlanokkal, mint szintén azokkal, kik egyéni érdekből igyekeznek igazolni pártjuk állását vagy eljárását s ennél magasabb szempontot nem ismernek, nem méltó dolog vitatkozni. Ily vitatkozók ha érvekkel legyőzettek, sem adják fel álláspontjukat – önérdékből.

5. Nemzetiségünk fentartása céljából: Nagyon téves felfogás, melyet legfelebb eddigi hanyagságunkkal menthetnénk, a magyar nemzet léte biztosítása iránt: törvényekben, kiváltságokban keresni a nemzeti lét mesterséges toványújtását, bár a nemzeti lét fentartásáról a törvényhozásnak is gondoskodnia kell, a meny-nyire lehet.

Mint nem törölhette el törvények által az osztrák önkényes kormány a magyar nemzetiiséget, bár mindent, mi tőle telhetett, elkövetett; úhy nem törölhetné ez el önkényes törvény útján sem a magyar birodalomban lakó nemzetiségeket; és nem biztosíthatná lételét csak egy századra sem törvények által, mert

a törvények nem hatolnak be a magán s társadalmi éelt azon viszonyaiba, melyekben a nemzeti lét érdekei gyökereznek. Nem tilthatják el jogosan senkitől azt, hogy telhetőleg ápolja nemzete létét.

Törvények által országokat, államokat alkotni lehet a legkülönbözőbb nemzetiségek egybecsoportosításával. De ezen nemzetiségeket összeolvasztani nem lehet – kivált alkotmányos országban, bár az egybe olvasztás némely eszközei felett sikeresen intézkedhetik a törvényhozás t. i. kezére dolgozhat azoknak, kik a beolvasztás terén saját nemzetiségük mellett szakadatlanul buzgólkodnak.

A törvényhozás ugyanis nem parancsolhatja meg senkinek, hogy családi vagy társalgási nyelve a magyar, a német vagy szláv legyen. Nem parancsolhatja meg, hogy német vagy magyar színházba járjon, hogy ilyen vagy olyan lapokat, könyveket olvasson, hogy közleményeit, hirdetményeit ilyen vagy olyan lap támogatására használja fel. Nem korlátozhatja teljesen a szüléket, hogy gyermekeiket ilyen vagy olyan nyelvben oktattassák legszorgalmasabban. De már meghatározhatja a tannyelvet, mi által tetemesen erősbiti a nemzetiséget.

A magyar törvényhozás tehát sikeres határozatokat hozhat s hozott is a nyelv hivatalos jogosultsága iránt. De ez még nem mentheti

meg a nemzetet attól, hogy évről évre pusztuljon, ha a nemzet önmaga elhanyagolja saját érdekeit.

Nemzeti létérdekeink fen tartása céljából a törvényhozás kezeiben leghatalmasabb eszközök volnának most az anyagi eszközök ha t. i. gondosan jutalmazná mindazt mi a magyar nemzetiség emelésére, terjesztésére szolgál és háttérbe szorítaná ennek barátságos felemésztőit, kik t. i. szintén gondosan jutalmazzák mindazokat, kik a magyar nemzetiség háttérbe szorítását saját körükben eszközlik. Egyik leghatalmasb eszköz volna önvédelmünkre a bank s hitelügy önállósítása.

Egy magyar nemzeti bank, mely oly mérvben ápolná, jutalmazná a magyar ipart s kereskedelmet és oly olcsó pénzzel látná el a magyar elemet hazánkban, mint teszi ezeket az osztrák nemzeti bank az ő híveivel: egyik leghathatósabb eszköz lenne a törvényhozás kezeiben a magyar nemzeti elem megszilárdítására kivált a fővárosban.

Magyarország törvényhozásának azonban sokkal kisebb mérvű Bécs irányában önállása, mint sem ezt tenni, a mostani többség elég merész, elég hazafias lenne.

Nevezük ezt részükről csak merészségnek, mert meg kell vallanunk, hogy az osztrák német elem. annyira, megerősödött már kivált

fővárosunkban, annyira elfoglalt itt sőt ország-szerte minden jobb állomást; annyira kezeibe vette a hitelt és tőkét, hogy vele szakítani sokrészben merészség volna, kivált a mostani lehangolt elosztrákosodott társadalmi szellem nyomása alatt. Most ugyanis ha a német és magyar elem közt nyílt erőmérkőzésre kerülne a dolog nem tudjuk: nem buknék-e el legalább itt a fővárosban a magyar elem?

Törvényt hozni, mint most már meg is hozatott, aziránt hogy a városi képviselők tanácskozási nyelve magyar legyen, lehet. De ez, általában egyoldalú erőtetése a nemzeti létérdekek felkarolásának: Mert habár e törvény meghozatott is, de a főváros nagyobb, tehetőbb része mindinkább ápolni fogja mint ápolja most a német nyelvet és irodalmat, a német zenészetet, festészetet, színészetet stb. és mindinkább csak azokra terjeszti ki jótéteményeit, kik a németesítés nagy munkájában segédkeznek; a főváros előbb-utóbb elnémetesedik, súlypontját Bécsben s végre Berlinben fogja keresni, s feltalálni, a midőn aztán a törvény elavul, - tarthatlanná válik s Buda-Pesttel együtt elbukik az egész magyar nemzet, mely ereje javát évtizedek óta Buda-Pest emelésére fordítja,

A nemzetiség érdekeit tehát törvények által csak gyengén lehet védni. Legerősb védelme ennek a nemzeti létérdekek általános fel-

karolása úgy a törvényhozásban mint a társadalomban, kivált anyagi jutalmak, hivatalok, foglalkozások, díjak osztogatása, a hazai ipar és kereskedelemnek méltánylása és olcsó pénzzel ellátása, s a hazai művészet és irodalom élvezése, pártolása által.

Hol azonban a köz forgópénz fő forrása nem az országban, hanem a szomszédországban egy idegen nemzetiség kezében van, sőt ott vannak a legfőbb hivatalok, tisztségek, s kitüntetések: ott a nemzetest oly támadásoknak van kitéve, melyek ellen a törvényhozás nem védheti.

Így állunk az osztrák pénzügyintézetek irányában, melyek nem engednek hazánkban mást mint osztrák ipart és kereskedelmet s megvonják a birtokos osztálytól pénzforrásait.

Átalában veszélyes hadjáratot űz nemzeti létünk ellenében az osztrák-német elem, melynek egyik leghatalmasb hódító s pusztító fegyvere soraink közt a pénz, a hitel, a hivatal, a keresetmód. S meg kell vallanunk, hogy nagyon gyengék vagyunk irányukban, holott szláv testvéreink s román-társaink irányában semmi aggodalmat nem érezhetünk az elnemzetietlenedés terén.

Szláv és román testvéreink ha egyes visszaélések miatt feljajdulván egész magyar fajra átkot szórnak, fenyegetőzésük vége mindig az, hogy fegyvereikre hivatkoznak. Pedig fegyve-

révei a nyílt csatatéren nem félthetjük a magyart.

Szláv testvéreink kivált a felföldön csak a legnagyobb hanyagság mellett válhatnak reánk nézve veszélyessé, mert legkevesb pénzerővel, politikai befolyással bírnak s irodalmuk nem mérkőzhetik a magyar irodalommal saját területükön sem.

Déli szlávjaink a törvény útján akarják önmagukat consolidálni. Pedig ez szintén csak külső irányzat, melynek sikere a közérzülettől, a nemzet általános lelkesültségétől függ.

Most mindenek felett azt óhajtják ők, hogy mondja ki a magyar törvényhozás miszerint:

„Dalmátia, Horvát- és Szlavonországek államjogi egységet képeznek s a következő elnevezést viselik: „dalmát, horvát és szlavón királyság” s Magyarországgal s a vele egyesült Erdélylyel ugyanegy államközösséget képeznek, úgy ő felsége többi országai, mint más államokkal szemben”.

A háromegység vagy négy-egység eme theoriája azonban, nyújthatna ugyan némely, most még nem élvezett előnyöket a társországek közoktatási, közigazgatási s államháztartási ügyeiben. De szilárd, tömör nemzetté nem tenné őket, mert szerves egység csak egynyelvű s a műveltség több mint középszerű fokával bíró nemzetiségek közt jöhet létre, ahol t. i.

minden polgár és polgárnő tájékozva van hazája érdekeiről s azokat saját érdekeivel kapcsolatban védi, óvja vagy mozdítja elő.

Ily szerves egység létrejöttekor pedig, viszont megszűnnék a törvényben hangoztatott egység Magyarországgal, mely már különben is túl van terhelve idegen s fentartásuk támpontját más [államokban kereső nemzetiségekkel.

Kétséget sem szenved, hogy a magyar nemzettest szívós életű, mely sok idegen elemet fel bírt magába venni; de valljuk meg, ezek korlátolták szabadmozgását, szabadfejlődését s mindinkább veszélyessé válnak léte fentartására.

Ha csak néhány százalékát képeznék nemzetünk testének az idegen elemek, nem volna okunk aggodalomra, bár épen a német elem veszélyességéből láthatjuk, mely számszerint sokkal kisebb mint a szláv elem, hogy a veszélyesség mérve nem mindenben függ a tömeg nagyságától. Az idegen elemek azonban 48-50 – mások szerint 52 százalékát teszik az összes szervezetnek, mi már egyensúlyba helyezi a létet a nemléttel s természetes, hogy csakis erkölcsi túlsúlyunk által tarthatjuk fen létünket, ha t. i. ennek érdekeiről nem fognak oly mérvben megfélelkezni honfiaink és honleányaink mint eddig, hanem általánosan felkarolják s előmozdítják elsőben is családköreikben és társasköreikben, aztán a mennyiben lehet az

oktatás, növelés, közoktatás, végre az ipar, kereskedelem, a hitel s közművelődés, az irodalom és művészet terén.

Ám karolják fel honfiaink a nemzeti lét ügyét a községi, hatósági, közigazgatási, igazságszolgáltatási, közlekedési stb. életmozgalmak terén is, mint szintén kell, hogy felkarolja a törvényhozás, de mindazon intézkedések mit e téren tenni lehet csak külsőségek, rendszabályok, üres formák, melyekhez a kellő sikert, a kellő testet csak az általános lelkesültség a köz társadalmi s családi életerő adhatja meg.

Nagy szüksége van tehát a hazának arra, hogy minél több valódi honfiai s honleányai legyenek, kivált mostam viszonyaink közt, mert végre is ők tartják fen nemzetünk szellemét, jogait; ők vívják ki nemzetközi viszonyaikban a nemzet állását, érdekeit, becsületét.

Nagy szerencsétlenség viszont hazánkban, hogy kivált némely időszakban, minő a mostani, nagyon sokan vannak kik épen nem érzékenyek a nemzeti jogok, érdekek fentartása vagy megcsonkítása iránt.

Oly nemzet, oly ország irányában, melynek polgárai féltékenyen őrzik a nemzet jogait, érdekeit, ön állását, szabadságát, a legönkényesebb kormány is tartózkodással van, míg viszont ott, hol a jogcsorbítások nem fájnak, hol egy s

más sérelem miatt nem jajdulnak fel a polgárok a visszaélés könnyebb s gyakoriabb.

Kétséget sem szenved, irodalmunk s kivált lapirodalmunk viszonyaiból látjuk s annál nagyobb mérvben beláthatjuk minélinkább összehasonlítjuk a magyar irodalom viszonyait a felette mindinkább uralkodó hazai német irodalom viszonyaival szemben, hogy nemzetünkben nincs meg a kellő érdeklődés, nincs meg a kellő részvét nemzeti jogaink, érdekeink s a közművelődés iránt. Nincs meg a kellő ellentállás a mindinkább terjedő s erősködő germán-szellem hódításai ellenében. Pedig a szellemi hódítás rabszolgaságot idéz elő, melynek természetes következménye az elnyomott faj nép vég elszegényedése; elpusztulása.

Országgyűlésünk többsége szintén kevesb súlyt fektet önállásunk, önfentartásunk kellékeire mintsem folytonos engedékenységét veszélytelennek mondhatnók a nemzet jövőjére nézve. S a nagy közönség, mely ezelőtt bálványozta azokat, kik a nemzet jogai, önállása, függetlensége mellett szót emeltek, most veszélyes embereknek tartja, kik nem akarnak Ausztriával békében (egybeolvasztva) maradni s kik ennél fogva akadályozzák a törvényhozást a „kellő” reformok létesítésében, melyeket pedig csak félig-meddig sem lehet létesíteni jelenlegi viszonyaink közt. Mutatja ezt az országgyűlés ed-

digi működésének eredménytelensége, kivált a pénzügyben, mely az anyagi élet lelke. Végre még a nők is kik ezelőtt szabadságra törő hazafiaknak, néha kissé nagyon is szeles szabadonczokká növelték gyermekeiket, most hivatalnokká képeztetik s intik az önmérséklésre vagyis engedelmes szolgálatkészésre, mert férjeiktől úgy hallják, hogy most már megnyertük a kellő (mások szerint a „lehető”) szabadságot, melylyel mint mondják élni sem tudunk, értvén alatta a választási mozgalmakat s félnek, hogy a „közjogi kérdések” tanulmányozása vagy épen feszegetése által hivatalképtelenek lesznek, sőt ellenségeket hoznak nyakunkra.

Ily viszonyok közt, méltán kérdezhetjük: Meddig élhet tehát a magyar?

III. FEJEZET.

Meddig élhet tehát a magyar?

1. §. A nemzetek életideje.

A nemzetek életideje mint kivált a népvándorlás időszakából láthatjuk, nagyon különböző.

Kedvező körülmények közt évezredekig élhet s kedvezőtlen esélyek közt pár század,

pár évtized alatt elpusztulhat több milliányi főből álló nép, mint elpusztultak ezen a helyen, hol most Magyarország még mindig létez, több nemzetek a népvándorlás korszakában.

A magyar nemzet harczképessége 800 éven át oly kitűnő volt, hogy véget tudott vetni a népvándorlás utolsó áramlatainak; a török s tatár hadjáratoknak.

Nyugoti szomszédaink azonban, kik a magyar véderőnek azon áramlatok ellenében legjobb hasznát vették, nemcsak fegyverrel sőt újabb időkben a legszorosabb barátság ürügye alatt ostromolják nemzeti létünket. Ostromolják ezeroldalról gőzerővel és tudományal.

Mondják, hogy ez az ő hivatásuk, illetőleg a civilisatio követelménye, melynek érdekében minket elsajátítani akarnak.

Mondják, hogy ők védnek meg bennünket elleneinktől t. i. azoktól kiknek pusztító eszköze még mai nap is csak a fegyver. S valóban tetteleg felajálják szövetségüket a közös védelemre – ha ugyan még most is képes volna rajt eresztetni a kelet, vagy valamely despota ellenünk zúdítaná fegyveresei millióját.

Helyzetünket, körülményeinket, tehát épen nem mondhatjuk kedvezőnek. Sőt a felemésztetés vagy elpusztulás végveszélyeinek annál inkább ki vagyunk téve, minél inkább terjed a vashálózat nyugotról keletre s északra s mi-

nél inkább fokozódik szomszédaink harczképessége, vagyonosbodása, műveltsége. És végre minél inkább elhítetik hazánkfiával az osztrákok, hogy Magyarország önmagát megvédni nem képes; vagy minél inkább elhanyagoljuk önmagunk: vagyonosbodásunkat, közművelődésünket s jogaink és érdekeink érvényre emelését.

Ha szomszédaink nem volnának? kétségbe sem vonhatnánk életképességünket. De a szomszédoktól áramló behatások ellenében, nagyon kéteessé vált létünk – életben maradásunk: keletről s északról a nyers fegyver-erő; nyugotról pedig a műveltség s élelmesség ellenében.

Feladatunk most nem kevesb mint eme áramlatok ellenében megállani. Sőt gyarapodni és erősbödni, mert csakis gyarapodás s erősbödés által biztosíthatjuk létünket a körülöttünk gyorsan gyarapodó s erősbödő elemek ellenében. S mint a fegyver hatalmát csak fegyver által, úgy a műveltség czége alatt betolakodó, élelmes elemek pusztító hatályát, csak műveltség és élelmesség által lehet legyözni. Le kell pedig gyöznünk azt, mert amely elem tápnedveit más idegen elemek felemésztik, amely elem életfeltételeit más elemek önkezeikbe veszik – az nem számíthat maradandóságra. Azt csak a nagy tömegekkel járó „vis inertiae” mentheti meg még néhány évtizedre; épen

csak azért, mert átalakulásához, végelpusztulásához számos évtizedek szükségesek. Egy század sem sok idő arra, hogy egy, önügyeit elhanyagoló nemzet helyére a béke s barátság ürügye alatt más élelmesebbek álljanak. A napról-napra fokozódó áru- s értékforgalom s eszme- és anyagcsere azonban megrövidítheti még ezt a századot is, kivált ha a nemzetben önmagában uralkodóvá válnak azon nézetek, melyeknél fogva jogait, érdekeit az élelmesebb elemeknek önként átadni hajlandó.

2. §. Létérdekeink.

Létérdekeink feladásával arányos leend ama dísztelen halál, az elszegényedés, a kiélttség halála, melynél a nyílt harczban elbukás nem jobb, de dicsőbb dolog.

Sajnos, hogy ezekre soha sem voltunk elég féltékenyek.

Nem más mint oknélküli erőpazarlás volt a magyar nemzet beköltözésekor, a szomszédok háborgatása, mely meghozta keserű gyümölcseit: a vereségeket.

Még több erőáldozatba került a keresztény vallás erőszakos honosítása s a később felmerült vallásháborúk.

Magyarország fejedelmei, uralkodói, kormányai közül egy sem karolta fel kellően, egy sem

ápolta, sőt majd mindenik öntudatosan elhanyagolta, némelyik erőszakosan háttérbe szorította ahelyt, hogy érvényre emelte volna, létérdekeinket.

Magyarország csak akkor leend erős, gondolta István az első magyar király, ha minél több nemzetiségekből fog állani.

Nemzetünk elvész ha a főurak s pártjaik felemészik egymást; ezek pedig belháború színhelyévé teszik az országot ha közülök és nem idegen nemzetből választunk uralkodókat, gondolták s mondák mások.

Nemzetünk, országunk elvész ha lehető) legszorosabb védelmi s államháztartási, vám s kereskedelmi szövetségbe nem lépünk a bomladozó Ausztria népeivel, mondják most sokan. És ezen tév-tanoknak mindig találtak követőik, holott épen eme tanok gyakorlati alkalmazása általában oly versenygést idézett elő, mely miatt elmulasztottuk, elhanyagoltuk létérdekeink biztosítását. Folytonos versenygésben tartja politikai pártjainkat a közjogi kérdés most is, mi arra mutat, hogy nincs kellően megoldva,

A magyar síkföld, bár mily termékeny 8 így bár mily jó alapul szolgálhatna arra, hogy a nemzetet rajta egy-egy századon át legalább kétszeresre növekedjék pusztán, szabályzatlanul hever, eme versenygések közt. Most is

ki van téve az árvizek rombolásának s viszont az aszály pusztításának, az ország legtermőbb része, mert kormányzatunk nem vette figyelembe létérdekeink anyagi, területi követeléseit, így a síkföld pusztáin gyér maradt a népesség. Pedig a magyar elem, a magyar nemzet zöme főképp eme lakálytalan síkságra szorítkozott. Nem telepesítette el, nem erősítette meg a határszéleket, a hegységeket a kormány, minek aztán természetes következtése volt, hogy a török s tatár és német vándor vagy segéd csapatok pusztításai leginkább a magyar elemet sújtották, míg a szláv, német, román eleinek jó menhelyt találtak a Kárpátok, Beszkid s Erdély hegységei vagy a Dinari-alpesek közt.

A magyar urak, midőn a síkföld elpusztított, felvonultak egy-egy ócska várba a felvidékre – de annak, hogy ott laktak létérdekeink előmozdítása szempontjából semmi nyoma.

Templomokat építettek, iskolákat állítottak, főképp felekezeti célokul: a nemzeti lét céljait azonban szemelől tévesztették, még az általuk alapított egyházakban és iskolákban is.

Önmaguk s így családjaik is elhanyagolták a „paraszt” magyar nyelvet. A fiuk latinul, a leányok német nyelven képeztettek ki – a cselédséggel s a jobbágyokkal „saját nyelvükön” beszélt a földesúr s helyi érdekeiknél magasb érdeket nem ismertek, habár megye-

gyűléseken a legmagasb politikai s közjogi kérdések is nem egyszer szőnyegre kerültek. A felvidékek, a hegyvidékek tehát maradtak ahol voltak a népvándorlás idejében kevés kivétellel, mely kivételt azonban főképp a német elem mozgalmainak lehet tulajdonítani.

Magyarország síkfölde, hova a magyar nemzet zöme telepedett, mielőtt vizei szabályozva nem lesznek posványbűzös levegője miatt sem alkalmas arra, hogy benépesüljön. Nem is tartott lépést a „dúsföldön” a magyar-nép szaporodása a felföldi népekével, kik a múlt század közepe óta csoportonként vándorolnak le a síkföldre kivált aratáskor, hol azonban erős hideglelést s más sajátos betegségeket kapnak és nagyrészt elpusztulnak.

Nem csak saját faja, de a síkföld sajátosságainak megfelelő hasznosabb növényzet s gazdasági állatok fentartása iránt sem volt gondosabb népünk, sem azok kik ezeket vezették.

Az övig érő fű, melyből csak szarvai látszottak a nyugvó marhának, elpusztult. Nagyrészt feltöretett. A vastagderekű tölgyek elpusztultak s helyökre nyárfa, nyírfa vagy bokrok telepedtek.

Vagy épen futóhomokká vált a művelés alá vett s kizsárolt föld – s most nehéz s költséges beültetése.

Elsatnyult e földön a күrtszarvú fehér,

nyúlánk marha – kevés kivétellel, minőket példányképen némely gulyában láthatunk.

A magyar ló, melyet most már inkább tatár-fajnak nevezünk, más különféle fajoknak adott helyet, melyek nagyobbak de nem erősebbek, pár mérföldet gyorsan befutnak, de nem képesek 10-15 mérföldet „elporoszkálni” egy folytában.

Így szintén a hosszúszarvú, hosszúgyapjas magyar juh, melynek hazája az alföld volt, elpusztult, finomabbaknak adott helyet, melyek ott meg nem élhetnek, holott azokat kellett volna finomítani.

Létérdekeink szorosan egybefüggenek azon növények s állatok létérdekeivel, melyekből táplálkozunk, öltözetet, bútort, szerszámokat stb. készítünk. A hosszú bajszú búza, mely a szép magyar kenyeret adja, még meg van; de már nem oly súlyos, nem oly piros, nem oly aczélos, mint volt csak 50 év előtt is.

Az akkori búzák szalmája sok magyar vidéken, az öregek kifejezése szerint „nád” volt a mostanihoz képest.

A hosszú bajszú árpa is meg van még s találkoznak makkos erdők, melyekben a magyar sertécsürhe nagyrésze kiállításra méltó példányokat szolgáltatathatna. De gabonánk s hústerményeink javát eladjuk. Eladjuk a legszebb szárnyasokat, a legszebb halakat és házi állatokat, többnyire a bécsiek számára.

Megvan még az ethnologok gyönyörére a hosszú hajú, hosszú bajszú barna magyar ember is. De már nem táplálkozik oly jól, mint táplálkoztak elődei. A búzakenyér helyett máirozs s árpakenyér vagy tengeri görhe került az asztalra. A halakban egykor gazdag folyókból kifogytak a legszebb példányok; a mocsárok nincsenek úgy ellepve szárnyasokkal, az erdők, mezők néptelenek s mint említők, most már eladja, pénzzé teszi tápláléka javát a magyar ember s főkép a nemtelenebb czikkek fogyasztására szorítkozik. Eladja borát is ami „piaczra való” t. i. jobb s vízzel erjeszti fel a törkölyt a háziak, vagy a cselédek számára. Télen korpacziberét csinál s burgonyával pótolja a főzelékek hiányát.

Még most sem megy el a karácsony kalács nélkül, s a tél egy-két kisebbfajta hízó leölése nélkül. De a hízó sem olyan már mint volt egykor. Tengeri helyett ez is burgonyát kap vagy árpát. Árpaszalmán teleknek a növendék marhák, melyeknek ezelőtt széna és sarjú járt. Polyvát kapnak a „fodros korpa” helyett s burgundi répát az árpadara helyett.

Természetes aztán, hogy az ilymódon táplált állatoknak termékei s ivadékai sem olyanok mint elődeiké. Satnyulnak ezek is s ha egy-egy marhavész keletkezik ezrivel pusztítja el a kór kifejlődésére megérett állatokat.

Szóval, kiéljük a földet anélkül, hogy visszaadnánk tápját s ez kivált amiatt, hogy legsebbebb terményeit idegen országokba küldjük, csak a nemtelenebbeket képes nagy tömegben megteremni, mi aztán nem épen kedvező tesztünk, egészségünk fentartásához.

Közegészségi állapotaink különben is elvannak hanyagolva. Az életbelépő kisdedek 34-35 százaléka első évben elhal. Sok születik halva, sok egész életére kiható bajokkal, sérülésekkel jön a világra, mert a szülészet ügye országszerte el van hanyagolva. Majdnem fele (44-45%) elhal az életbelépőknek életük 5 első évében. Újonczaink közül 23-24 százalék csak az, mely teljesen képes minden katonai szolgálatra. Kórházaink számra s berendezésre nézve meg sem közelítik a szükségletet. Közbiztonságunk majdnem ázsiai állapotban van, kivéven a főbb városokat.

Létérdekeink tehát, az anyagi a testi élet terén általában el volt és el van hanyagolva.

Nem mondhatunk kedvezőbb véleményt a szellemiekre nézve sem, mert köznövelésünkben háttérbe voltak s vannak még most is szorítva mindazon közhasznú gyakorlati ismeretek, melyek életképessé, életrevalóvá teszik a nemzetet.

Büszkék voltunk, illetőleg volt csak a kiváltságos osztály az ő humanisticus, meddő műveltségére, melyben meghaladta a művel-

tebb államok azon növendékeit kiknek, kevesebbek s kedvük volt a klasszikusokkal foglalkozni. Meghaladta az angolokat, kiknél az elsőszülötten kívül a leggazdagabb családok tagjai is iparra s kereskedelemre voltak növelve a nálunk uralkodó előítélet szerint „kárhóztatva”. Kik azonban nagygyá, hatalmassá tették az ipart s kereskedelmet és vele Angliát, míg a mi tudományosságban, nyakig lélekző kiváltságosaink elszegényültek kiváltságaik mellett és adófizetőivé váltak az iparosb országoknak. Sokan még most is rendületlenül ragaszkodnak a nádfedeles hét szilvafás ósdi életmódhoz: vigaszukat a classica literatúrában találván feledé számuk elszegényedésük következtében napról-napra fogy. A kiváltságos osztály 5-6 százezer tagja közül most már alig van több 200,000-nél.

Ennélfogva a nagy közönség mostanában kezdi belátni, hogy a meddő tudományok nem felelnek meg a közélet változott viszonyainak; kezdi érezni az oktatás hiányait.

A nagy közönség ugyanis a gymnasiumoktól mindinkább el, mindinkább a reáltanodák felé fordul, holott ezelőtt lenézte az ipart, mert azt a tudományossággal összeférhetlennek vélte.

A gymnasiumi tanulók száma 1867/8-ban 35,227; 1868/9-ben 34,839; 1869/70-ben 32,898; 1870/71-ben már csak 30,992, holott

a közelebbi évek alatt közoktatásunk több haladást tett, mint a század elejétől megannyi évtized alatt: az iskolákba járók száma 10%-ot gvarapodott.

Viszont a reáltanodákban az említet iskolai évek folytán, következőleg növekedett a tanulóok száma: 2954, – 3299, – 4128, – 5472.

A közérdekeltség ez utóbbi irányzathoz fordult, s nem ok nélkül.

A nagy közönségnek, ha létérdekeit fel akarja karolni, réalismeretekre van szüksége. És ezen irányzat nem önkéntes, nem szeszélyes, hanem közélet-szükséglet, melyet a helyzet, a körülmények s az élet joga, s feladata iránti tájékozottság kezd előidézni.

A nagy közönség ugyanis mindinkább belátja, hogy gyakorlati ismeretek gyűjtése nélkül nem fejlődhetik sem ipara, sem kereskedelme; nem élhet meg jelen viszonyok közt, sőt tönkre megy gazdászata is.

Az államkormányzat csak engedni fog az általános szükségérzetnek, midőn a középtanodákba mindinkább a reál irányzatot, a szakrendszert fogja behozni.

Sokan vannak ugyan még most is kik ezen irányzatot határozottan kárhoztatják; de ezek szavát a törvényhozás nem veheti figyelembe.

Azt mondhatják: a nagy közönség realiszticus irányzatának tere a felsőbb nép-és polgári

iskola, és reá mutatnak a törvényhozás és kormány újabbi intézkedéseire, miszerint: a) „A mezei gazdaságot gyakorló vidéken, a természetrajz, természet- és vegytan tanítása alkalomával szerzett alapismeretek, ismeretek után és mellett, rövid áttekintés nyújtandó: a mezei gazdaság elméleti részéből; a földművelés, növénytermelés, kertészet, szőlőművelésről” stb. Sőt: „az intézet kertjében, vagy kisgazdaságában meg kell mutatni a gazdálkodás gyakorlatát, s a mit az idő és mód enged, különösen a kertészet és fatenyésztésből, önmagukkal a tanulókkal is meg kell tétetni a kísérleteket. „

Továbbá, hogy b) „Túlnyomólag iparos vidékeken, ugyancsak a természetrajz, természet- és vegytani ismeretek alapján szerzett kézműtani ismeret elemeiből rendszeres, azonban rövid áttekintést kell nyújtani. E mellett egykét oly iparágban, melyhez sem nagy helyiség, sem különös készülékek nem kellenek, főleg a kézi ügyesség kifejtése és a munka iránti kedv felébresztése kedvéért gyakorolni kell a tanulókat, ilyenek lehetnek p. o. a vesző- és szalmafonatok készítése, egyszerűbb fa-műfaragás stb.”

Igazuk van. A nagy közönség a fennebbi szükségérettől kényszerítette, úgyszólván önfentartási ösztönből ezrivel fog tódulni ezen

iskolákba, ha lesznek, s ha a közönség be fogja látni ezek horderejét.

De ilyen iskola még csak 75 van, s működési idejük sokkal rövidebb, mintsem eddigelő kellő tájékozást nyújthattak volna a nagy Közönségnek, mely nem könnyen alkalmazkodik új viszonyaiba.

Annyi bizonyos, hogy a nagy közönség szükségérzete jelenleg nincs kielégítve, sem a felső nép- és polgári iskolákban, sem a gymnasiumokban, s a fenjelzett irányzatnak csak akkor tétetnék elég, ha a gymnasiumokhoz vagyis általában a középtanodákhoz kapcsoltatnának, a) gazdasági vidéken a gazdasági, b) iparosb vidéken az iparos szakosztályok.

A középtanodákból, apránként különben is elfogy, elmenekül az ifjúság nagy része. Fele, harmada sem akar pap, ügyvéd, vagy orvos lenni, s más szakpályák hiányában kikerüli az érettségi vizsgát. Ez oly tény, melyet nem ignorálhat a törvényhozás.

Érettségi vizsgát tett ugyanis az említett 35-30 ezer ifjú közül 1867/8-ban 1777; 1868/9-ben 1888; 1869/70-ben 1942; 1870/71-ben 1823.

Ez nem kielégítő eredménye az iskolázásnak. Ez mutatja, hogy a középtanodákra nézve a nagy közönség szemei előtt most már egészen más czélok lebegnek, mint lebegtek a

„Ratio educationis” szerzői, illetőleg a bécsi udvar emberei és a klérus előtt.

Ugyanis a klérus főcélja volt, s ez volt a protestáns egyházférfiak célja is saját felekezettik irányában: az ifjúságot, a kereszteltetésekor nyert felekezetben rendíthetlennül megtartani, körül bástyázni oly eszmekorlátokkal, melyek kilépését erkölcsi lehetlenséggé tegyék.

A bécsi udvar, vagyis általában a kormányok célja volt: engedelmes, jámbor polgárokat nevelni. E két tényező vezette a közoktatást.

Mindkét tényező, a közoktatás mindkét vezénylője megtalálta eszközeit az u. n. humanisticus irányzatban, mert: elvonhatta a növendékek figyelmét a jelen világ viszonyaitól.

Elvonta egyik a túlvilágra, másik a régi római és görög népekre – tudósaikra, hadvezéreikre, népeikre, irodalmukra, stb. úgyannyira, hogy a növendékek úgyszólván csak lopva, csak mellékesen szerezhettek némi tájékozottságot a társadalmi s politikai közviszonyokról, a gyakorlati élet alapismereteiről: önmunkásságuk után.

Magasb műveltségnek nevezték őket a nemgyakorlati, meddő tudományokat, s eme határozatlan fogalom alá egybehalmazták minden oly ismeretet, mely a képzelgésnek bő anyagot nyújtott. Túl tömték a növendékek fejét az

óvilág és túlvilág bölcselmeivel. De íme a csillagok vizsgálásakor beleestünk az élhetség vermébe: adózó szolgálivá lettünk mindazon iparos államoknak, melyek hiúságainkat kielégíthették. Most már kétes dolog: ily növelési rendszer, a jelen való-élet érdekeinek ily erőszakos mellőzése után életképesek vagyunk-e még annyira, hogy utolsó erőnket összeszedve a köztevékenység gyakorlati terén lépést tarthassunk, a vasutak s távírdák szárnyain felettünk átgázoló tevékeny, élelmes, iparos népekkel.

3. §. Életképességünk.

Életképességünk arányos azon erélylyel és akarattal, melylyel életérdekeinket ezután felkarolandjuk – mit ha elmulasztanánk: önmagunk idéznénk elő enyészetünket.

Életképességünk tehát feltételes. Szerencse, hogy e feltételt önmagunkban feltalálhatjuk. De feltalálni és kivívni? óriási különység.

Kivívni most, midőn az idegen nyelvek szorgalmas eltanulása s nagy terjedelemben lett népszerűsödése által ki vagyunk téve a velők elválhatlan kapcsolatban levő eszmék áramlatának: nehéz feladat.

Megtartani nemzeti létünket s jellegeinket most, midőn a nemzetközi csereviszonyok akarunk ellenére is helyt engednek oly behatá-

soknak, melyek kivált jellegeink, szokásaink fentartására nem kedvezők. Nehéz feladat azért is, mert az önfentartás első feltétele a haladás, a tökélyesbülés, a meglevők nemesbítése – mit eddig elmulasztottunk.

Elmulasztottuk ősi sajátságaink, szokásaink, ízletünk nemesbítését, mert kényelmesebb dolog volt azokat más nemzetektől honosítani: holott azokkal kapcsolatban honosultak a ferdeségek is.

Egyik az angol comfortot, másik a francia delicatesset s etiquét, harmadik a német alaposságot s nyájaskodást bálványozta s utánozta de nem a legszerencsésebben, holott a magyar őszinteséget és szívjóságot kellett volna oda tökélyesbítni, hogy őszinteségét ne mondhasa durvaságnak senki s vendégszeretete miatt ne menjen tönkre, mint oly vendéglős ki csak ad, de nem kap, nem vesz el semmit.

Némelyeknek az angol comfort és gentlemanlik-ság honosítása több pénzébe s fáradságába került, mint mennyit birtoka elbírt, másik minden ügyeit elhanyagolta az etiqué miatt s áldozata lett a folytonos udvariasságnak, sokan vannak kik még most sem képesek kibonyolodni Kant, Fichte, Hegel, Schelling systemáiból s tudatlanok maradtak mindenben, mit a német tudósoktól meg nem tanulhattak, holott nekünk saját viszonyainkhoz kell alkalmazkodnunk. Önálló ízlettel, önálló ítélettel saját viszo-

nyaikhoz alkalmazott életmóddal, szokásokkal kell bírunk. Es hazai érdekeinket mindig szemünk előtt kell tartanunk, hogy elég erősen megállhassunk az elnemzetietlenítő hatályok ellenében.

Életképességünk erkölcsi forrásait tehát önmagunkból kell merítenünk, holott eddig jó s rász oldalaival vegyesen tettük magunkévá az idegen ízetet, külső műveltséget, az idegen eszmejárást, eszmeáramlatokat, szokásokat s tanulmányokat.

Az idegen elemek ily módon elsajátítása csak külszínét adta meg a valódi műveltségnek s mutat ugyan némi haladást, de nem nemzeti közszellemünk fejlesztésében, hanem épen ennek lerontásában más nemzetek gyarlóságai, sajátosságai javára.

A nemzeti erkölcsi alap oly terület, melyet el nem hagyhatunk jellemünk feláldozása nélkül. Ezen alapon kell rendeznünk társadalmi viszonyainkat. Társadalmi viszonyainkba helyesebb arányokat kell behozni a nagy munkák megosztása a kis erők öszpontosítása s általában az erők helyesb szétosztása s a tevékenység helyes méltánylása által mind a testi mind a lelki munkálkodás, mind a termelés, mind a feldolgozás s szétosztás és fogyasztás terén. Ekkor aztán helyesebb arányok keletkeznek közgazdasági viszonyainkban is, melyek kor-

szerűségétől függ a nemzettest életrevalósága, míg a közjogi helyzet javítása közérdekeink érvényre emelése s a kellő intézmények létesítése: törvényhozásnak feladata.

Életképességünk, kedvező körülmények közt, ha, mint említők szomszédaink nem volnának és nem volnánk megoszolva önmagunkban: minden magasb tájékozás s erőkifejtés nélkül elegendő” lett volna arra, hogy létünket századokra, biztosítsa.

De, körülményeink éppen nem lévén kedvezők, most már minden honpolgárnak s minden honleánynak tájékozást kell szereznie viszonyainkról s nem köznapi lélekerővel kell ellátva lennie, hogy mindazt, amit e tájékozás nyomán szükségesnek lát megtenni: el ne mulasztja. Viszont mindazt, mit nemzeti létünkre nézve ártalmasnak érez, vél: elkerülje.

Igenis! A magyar nemzetnek szüksége van arra, hogy minden polgára kapcsolatba hozza s így mozdítsa elő saját érdekeit a hon érdekeivel, mert kevesen vagyunk s a nemzet teste s lelke nagyon meg van rongálva némely idegen behatásoktól.

Lássuk tehát – általában, legalább fővonalában mit kell tennünk s mit kell kerülnünk, hogy a magyar nemzet létét a mindinkább fokozódó behatások közt is fentarthassuk.

IV. FEJEZET.

Mit kell tennünk és kerülnünk?**1. §. Társadalmi téren.**

Le kell mondanunk: előítéletekről, előjogokról, kiváltságokról, le kell rombolnunk azon előítéleteket, melyek korlátolják a köztevékenységet s álérdemekhez kötik a tiszteletet, a közbecsülést.

Társadalmi rendünk oly előítéleteken alapszik, melyek tarthatlanok Nyugoteurópa művelt népei szellemáramlata ellenében. Tarthatlanok és elvetendőek azért is, mert nem helyes mértékkel mérik az érdemet. Születési előjogokhoz, hajdani katonai érdemekhez, udvari szolgálatkészséghez, érdemetlenül birtokolt vagyonokhoz, hivatalokhoz stb. kötik előítéleteink a közbecsülést és megtagadják nagyrészen még az anyagi díjazást is számos oly foglalkozástól, melynek sikere összeköttetésben áll a haza érdekeivel. Ezek tehát korlátolják a köztevékenységet: önfentartásunk leghatalmasabb eszközét.

Nemrégén volt még midőn törvényeink csak az örökség s vásárlás útján szerzett vagyont tartották „nemesi úton” szerzett vagyonnak s nemtelenek tartották az ipart és kereskedelmet, minden sikereivel.

Pedig majdnem fordítva áll a dolog. Még a legszenyesb tárgyakkal foglalkozó munka is nemes munka, ha feldolgozza, értékesíti a nemtelen anyagot, holott az örökség útján nyert vagyon nem érdem. A kártyán nyert vagyon pedig épen azért, mert munkába nem került s igaztalanul lett elvéve mástól: nemtelen szerzemény, mely szégyent hoz birtokosára. Legalább kellene, hogy szégyent hozzon társasköreinkben is.

Társasköreink legfőbb forrásait képezik azon bűnöknek, melyek méltatlan emberekre pazarolják hódolataikat s megvonják a kellő méltánylatot olyanoktól, kik arra értelmes tevékenységük, igazságszeretetük, tiszta erkölcsük, politikai s társadalmi jellemük folytán méltók volnának. Pedig ám:

A megvetés és méltánylat oly ösztönzője s vezénylője a köztevékenységnek, melyeknél fogva ezt óriási eredményekhez lehet vezetni, ha ama szenvedélyek gyepelőivel helyesen bánni tudunk. S viszont oly lehangoló akadálya az értelmes s becsületes munkásságnak ha gyepelőivel bánni nem tudunk, mely megronthatja végre az egész társadalmat.

Nagy hibája társasköreinknek már úgyszólván szerkezetük, miszerint ki egyszer beléjük elegyedik s a szokásos illemszabályok ellen gyakran és kirívóan vétetni nem akar: annak

minden idejét, erejét felemésztik a látogatások s vendégfogadások.

Pedig elvégre is: nyájaskodás, bókolás, öszinteség nélkül: melyek értékét az, aki kapja ugvis devalválja. Fényelgés, dicsekvés: erőtette – mely a háttérben nem egyszer nyomort mutat. Pár élezés szó a színház, az irodalom, a különféle nyelvek, a zenészet, a politika köréből, mely többnyire szenvedélyes gyanúsítással jár. Vagy éppen a magán viszonyok feszegetése, taglalása, midőn t. i. a taglalt egyén nincs jelen – s számtalan üres formaiságok gépileg elcsevegése stb. Ez legjobb esetben „ártatlan” sok esetben igen ártalmas idővesztegetés, mit most midőn minden életrevaló embernek valamely hasznos s komoly munkához kell látni, hogy a mulasztottakat helyre hozzuk, magasabb szempontokból legkevesebbé lehet helyeselni.

Társasköreinknek igyekezniök kellene egyszerűsíteni szerkezetüket, formalitásaikat, gépies voltukat, hogy ne „öröljék le” eredménytelenül az időt. Sőt a méltánylat és ha kell a gúny minden eszközével oda hassanak, hogy a köztevékenység mindinkább fokozódjék a kellő nemzeti közművelődési, közvagyonosbodási irányzatban. Nem pedig a haza érdekeivel szemközt ellenkező fényűzési, nem a munkátlan rangok s állomások szaporítása irányában.

Társasköreinknek igyekezniök kellene, hogy megkülönböztessék a valódi műveltséget az értelem s kedély műveltségét az álműveltségtől. Megkülönböztessék s érdeme szerint emeljék vagy sújtsák az erkölcsi, társadalmi s politikai jellemet vagy jellemtelenséget.

Soha nem hallott a világ annyi ellenkező nézetet, „meggyőződést” (?) egyes emberektől mint mostanában nálunk. Ám változtassa nézetét, ki tájékozatlan, változtassa meggyőződését is kellő felvilágosítás után. De ne változtassa évről évre: jobbra balra a mint anyagi érdekei parancsolják – hanem tartsa meg. Tartsa meg önmagában s ez által nem leend alkalmatlan embertársainak. De minduntalan beszélni, minduntalan mást beszélni s társaskörökben ezzel tetszelegni? arra mutat, hogy társasköreink légköre nagyon meg van romolva.

Társasköreinknél most a vendég részéről az új ruhák, új piperecikkek, új cselédek, kocsi, fogatok stb. bemutatása, a háziak részéről az ételek és italok szolgáltatása a fődolog. Pedig ennyi vagy kevesebb fáradsággal jelentékeny közművelődési körökké lehetne tenni az ily unalmas köröket.

A dolog fősúlya ekkor nem az evés, hanem a zene, a felolvasás, az elbeszélés, értekezés stb. lenne, melyekben tanulni, mulatni, kitűnni is lehetne s az érdemelt dicséret több

súlylyal, több értékkel bírna közművelődésünkre nézve is, mint mindazon pipere, divatczikk, melynek megszerzése társasköreink fogalma szerint a műveltség elengedhetlen kelléke. Sőt maga a műveltség – az ízlet kifejezése.

Társasköreink feladatának kellene lenni társadalmi viszonyaink javítása.

Társadalmi értekezleteink alapján mind inkább tiszta belátást nyerhetne minden családfej hazai viszonyainkról és saját teendőiről ezen viszonyokkal szemben.

Egyik legüdvösebb következménye lenne az ily tájékozottságnak az, hogy mind inkább növekednék azok száma kik visszariadnak a meddő, vagy heverő életpályáktól. A nők jobban megválasztanák iparcikkeiket; nélkülöznék a piperét; elébe tennék a hazai ipart a külföldinek s gyermekeiket egyszerűbben, de kedélyvilágukra nézve gazdagabban növelnék. És pedig nem növeltetnek mindnyájan, oly meddő, kényelmes állomásokra, melyek elérése épen csak a „felsőbbek” kegyeinek elnyerésétől függ, hanem a termelés, feldolgozás és szétosztás minden nemű pályáira, hogy az ország, a nemzet önmaga elégíthesse ki saját szükségleteit.

Társadalmi köreinkben kellene kifejlődni a közművelt nemzeti szellemnek, mely megnyerje a társországok polgárait.

Ezekben kellene kifejlődni a nemzeti ön-

érzet, önbizalom azon mérvének, mely a nemzeti lét fentartásához, önállósága megóvásához, jogai visszaszerzéséhez nélkülözhettem

A társaskörökben kifejlődött eszmék, törekvések képeznék aztán a nemzet közvéleményét, közakarátát, mely véleménynek döntő befolyása volna a képviselő- választásoknál, sőt az országgyűlésben is a választottak működése irányában s a többség magatartása iránt.

Ide, eme magaslatra kell fejlesztenünk társasköreinket, hogy ezek szelleme ébreszsze, vezényelje a közvéleményt: nemzeties közművelődési s gyakorlatias köztevékenységi irányban.

Míg ezt el nem érjük: míg társasköreink csakis a luxus, henyélés, csevegés s tarkabarka gondolatok fészkei leendenek, addig nem mondhatjuk, hogy biztosítva volna a nemzet létele csak egy századra is, kivált ha társasköreink elnemzetietlenedése, oly mérvben halad elő mint ezt a közelebb lefolyt tíz év tanúsítja.

Nem ellenfeleink, hanem kevesbbé érdekelt tudósok mint egy Herder, már a múlt század végén jelezték a magyar nemzet léterejének fogyatkozását.

A szláv állambölcs a cseh-királyság történelmének írója Palacky most már határozottan jövődöli végrendeletében mint említők, hogy a magyar nemzet nem fogja megérni a második ezredévet. Indokolása ugyan téves, de

világos jelzője a veszélyeknek, melyek fenyegetnek.

Az ily figyelmeztetéseket gúnyolják, roszt néven veszik kik Magyarországnak Ausztriával munkába vett egybeolvasztásán törekeshnek, de megczáfolni nem bírják. Legfelebb odamenekülnek, hogy a nemzeti létet a nemzetiséget valamely érthetlen, jellenmezhetlen érzeménynek tekintik, melyet mint mondják alá kell rendelni a kor, az ész igényeinek – vagyis az egységes birodalom eszményének.

Pedig nem így áll a dolog;! A nemzeti lét s nemzetiségi önérzet, nem üres érzelem, nem képzelődés, melyet üres szó által kielégíteni vagy végkép elaltatni lehetne. Kivált a magyar nemzet sajátságai olyanok, melyekhez nem kell magyarázat. S bár mily keveset adjanak a nyelvre azok, kik előtt br. Eötvös szerint: „a nemzetiség semmi egyéb benső érzelemnél (!) melyet mindenki ápol keblében, de mint hazát szabadon is választhat; (!) érzelem, melyre a hovatarozóság, a leszármazás és a fajjelleg összes járuléka befolyást gyakorolnak; mely, mint tényleges vallás (!) hitágazataiban és szertartásaiban nyilatkozni iparkodik (!) és e nyilatkozásra a nyelvet (!) használja” – a nyelv, nemhogy alárendelt szerepet viselne, sőt oly főjelleg a nemzet-életben, melyet tőle el nem választhatunk, s mely-

nek segélyével az erőszakkal össze vegyített nemzetek vagy nemzetiségek közt, igazságos határt vonhatunk.

A nyelvet nem választhatjuk szabadon, sem a hazát s jaj annak, kinek hazája s nyelve nincs, vagy annyi van, hogy közötté válogathat, mert ez egy hazát egy nyelvet sem bír önlényével teljes egyesülésben.

A magyar nyelvet nem a tudósok, hanem a nemzet milliói alkották századok óta és alkotják szakadatlanul, néha a tudósok teoriáitól nagyon is eltérőleg. Ez nem egyes érzelem nyilatkozata. Sőt ebben befoglaltatik minden érzelem és minden gondolat, minden tudomány és minden tapasztalat, mit a nemzet ezer év óta magáévá tett.

Köz nemzeti kincs e nyelv, mint a haza minden java, melyet fírók fira örökbe hagynak birtokosai s örökölnek fentartói. Tárháza ez a multak minden szellemi szerzeményeinek, melyeket szintén örököl s gyarapít saját tehetségei szerint a haza minden polgára.

Ezen haza helyett másokat válogatni, e nyelv helyett ennek rovására más nyelveken gagyogni vagy szépen beszélni is lehet; de egy ember, teljes mérvben nem bírhat, nem szerethet két hazát, sem két nyelvet s osztrák-magyarjaink, bár mint igyekezzenek Ausztriát oly honszeretettel, annyi áldozatkészséggel szeretni

mint Magyarországot s bár mint iparkodnak a német nyelvet eszméik, érzelmeik, gondolataik oly hü oly benső tolmácsává tenni mint minő kell, hogy legyen öröklött anyai nyelvük: teljes paritást nem fognak elérni mindkettőben, csak akkor, ha igaz magyarok soha nem voltak, ha hazájokat teljes odaadással soha sem szerették.

Naponta ezer meg ezer társaskörben s majdnem országszerte előfordul, hogy idegenek lépnek a magyar családokba, társaskörökbe, kiknek nyelvét úgy ahogy bírják honfiaink és honleányaink. Legtöbb esetben ilyenkor: az idegenek nyelve válik társalgási nyelvvé. Pedig ez nem helyes.

Am gyakorolgassák magukat kedvök szerint az idegen nyelvek bálványozói; ehhez van joguk, bár a nemzetek közt, mindig a lealázottak, a műveletlenek feladata, hogy mások nyelvét eltanulják. De ahhoz nincs joguk, hogy megtagadják hazájukat vagy nemzetiségüket. Nincs joguk még akkor sem, ha ezen haza s ezen nemzet méltánytalan közönynyel utasítja vissza szolgálataikat.

Társasköreink feladata most, hogy óvakodjanak a naponta általánosabbá váló közönytől és tiszteletlenségtől, melyet nagyon is sokan s magas polcra hangoztatnak a magyar nemzet, a magyar nyelv, a magyar sajtóságok s volt

magyar intézmények ellen, melyekre méltán büszke volt a magyar nemzet.

Óriási botlásokat követett el e nemzet sokszor, s követ el mostanában is. A könnyen megvásárolhatóság színe előtt tűnik most fel a nép nagyrésze sőt a parlament is. Nem lehetlen, hogy ezen gyanú, melyet most még hinni sem akarunk egykor teljesen hihetővé – megczáfolhatlanná válik. De egyes botlás miatt senkinek sincs joga gúny, gyalázat tárgyává tenni a nemzetet. Társasköreink feladata, hogy ezen eszmeáramlatok között a nemzet iránti tartozó kegyeletet megóvják, tiszteletben tartásuk és tartassák minden más nemzetek tagjai által – legalább a haza határain belül.

A hazaszeretet érzelmének népszerűsítése s ápolása nélkül, a nemzeti nyelv elhanyagolása mellett elvész a nemzeti önérték, Önbizalom s kiállás a nyelv mielőtt segélyére jöhetnének. Pedig nyelv nélkül nincs nemzet.

Gondolják meg ezt azon honfiak és honleányok kik legkevesebbé beszélnek örömet magyarul, kivált társaskörökben.

Az angolt, francziát és németet soha senki sem mondja udvariatlannak ha saját köreiből saját nyelvén társalog. De a magyart igen, holott a magyar nemzetnek most, midőn léte világos hanyatlásnak indult még az udvariatlanság, a valódi makacs önzés is megbocsátható

volna, miután csakis úgy tarthatja fen magát, ha saajtságai iránt saját honában ép oly önző leend, mint a mily önzők az említett nemzetek néha nem csupán otthon, hanem kivált épen nálunk is.

2. §. nemzetgazdasági téren.

Figyelmesebben szem előtt kell tartanunk nemzetgazdasági érdekeinket mint tartottuk eddig.

Figyelembe kell vennünk nyomott pénzviszonyainkat s termelésünk feredeségét, miszerint csak néhány főbb gazdasági termény termelésére szorítkozunk országszerte s elhanyagoljuk az iparnövények termelését s általában elhanyagoljuk terményeink értékesítését. És meg kell különböztetnünk a valódi műveltséget, mely a kedély, az értelem nemesbítésében, az ismeretek kiterjesztésében, az észszerű tevékenységben stb. nyilatkozik a műveltség azon külső jeleitől, melyeket Nyugoteurópa népei könnyen megszerezhetnek, mert önmaguk készítnek, mi pedig nélkülözni kénytelenítettünk népnevelési ink s iparunk százados elhanyagoltatása miatt.

Helyesebb arányokat kell tehát behoznunk nemzetgazdasági viszonyainkba, a fogyasztás és termelés viszonyaiba, s hogy ezt általában elérhessük, az egyes háztartást s gazdaságot

kell a főcélhoz a nemzetgazdaság érdekeihez alkalmazni.

A nemzetgazdaság igényei szerint kell betöltenünk a szakpályákat a termelés, feldolgozás és szétosztás minden ágazataiban a testi s lelki munkálkodásban. Igyekeznünk kell tehát, hogy okszerűbb növeltetése útján a nyomunkba lépő ivadék mindinkább betöltse kivált azon szakpályákat, melyek most üresek: a termelő értékesítő szakpályákat. Es ne esengjen a meddő szakpályák után oly tömegestül, hogy most már egész világ reá mutat a volt kiváltságos, a volt magyar „nemes” osztályra, hogy: „íme ez nem tud dolgozni csak bőkezűsködni; ez teljesen tönkre ment mióta az úrbéri munkások nem dolgoznak helyvétté és most mind olv mérvben eseng hivatal után, hogy nemzete minden jogát, minden vagyonát feláldozná - egy közészerű hivatali állomásért.”

Helyesebb arányokat kell behoznunk az ipar, kereskedelem s gazdaszat általános ágazataiban egymás irányában s egyszersmind az egyes ágak minden szakmájában.

Magyarország különben is oly szélsőségek hazája, miszerint egyik vidék teljesen nélkülözi azt, miben a másik bővölködik:

A búzatermelés terén Csanádmegye 71%-al szerepel a szántóföldek összegében; Békés 61%-ig, Csongrád 57, Torontál 53%-ig; Arad,

Temes, Heves már csak 40-50% közt; Szászsebeszék, Győr, Komárom 30-40% közt; Tolna, Besztercze, Alsófehér, Sopron, Szebenszék, Somogy, Krassó, Bács, Fehér, Szerdahelyszék, Mosón, Veszprém, Baranya, Esztergom, Kolos, Pest, Kőhalomszék 20-30% közt; Zala, Vas, Zaránd, Bihar, Bars, Torda, Hunyad, Brassóvidék, Pozsony, Szászváros, Hont, Felső-Fehér, Zemplén, Aranyosszék, Borsod, Doboka, Segesvárszék, Nagy-Sink. Abauj, Naszódvidék, Nógrád, Gömör, Küküllő, Torna, Háromszék, Hajdúvárosok, Szatmár, Medgyes, Szabolcs, Újgyház, Zólyommegye 10-20% közt; Ung, Nyitra, Belsőszolnok, Bereg, Kraszna, Fogaras, Udvarhelyszék, Ugocsa, Középszolnok, Kővárvidék, Csikszék 5-10%; Trencsén, Marosszék, Sáros, Máramaros, Tnróc 1-5%; Liptó, Szepes, Árva $\frac{1}{4}$ - $\frac{3}{4}$ közt szerepel.

Rozsot vet a szántóföldek összegének 42%-ba Zala; 30%-al Szabolcs; 20-30% közt 16 megye; 10-20% közt 24 megye s kerület; 5-10% közt 9; 1-8% közt 8; és 1%-on alól 10.

Kétszerest 20%-ot Arad; 10-20% közt 7; 5-10% közt 16 megye s kerület, a többiben alig fordul elő.

Ezen aránytalanságok teljes kiegyenlítését nem engedi maga az égalj; de az is sokat enged e téren ha okszerűen gazdálkodunk vele:

s főképp közlekedésünk kiegészítése az, mi által a nemzettest egyenlőbb táplálása eszközöltetnék.

Nem engedi a borvidékek, dohány vidékek, len s kendervidékek áttételét az égalj. Ezek megosztását csak a közlekedés javulása eszközölheti. De kivált ez utóbbi növényeket már országszerte felkarolhatnánk s így saját szöve-teinkből fedezhetnénk talán csak $\frac{1}{4}$ annyi termő föld után fehérnemű stb. igényeinket, mint mennyivel most búzát, repczt, tengerit vetünk, hogy szükségletünknek csak egyrészt besze-rezzük.

Legnagyobb egyenetlenségeket tapasztalunk a faneműek, erdőségek, rétek, legelők felosztá-sában, holott ezeket már teljes önkény szerint oszthatjuk meg a haza minden vidékén, annak nélkülözhetlen szükségeihez képest.

Ezer hold területből 600-700 hold terület erdőt találunk Háromszékben és Szászvárosban; 500-600 között Máramarosban, Naszódvidéken, Csikszékben Zólyommegyében, Szebenszékben, Ungmegyében, Fogarasvidékén, Tornamegyé-ben; 400-500 közt 11 megyében és vidéken; 300-400 közt 19 megyében s vidéken; 200-300 közt 19 megyében s vidéken; 100-200 közt 9 megyében s vidéken. Györmegyében már csak 88, Pestmegyében 79, Hajdúkerület-ben 53, Mosonmegyében 50, Szabolcsban 47, Jászkun kerületben 16, Békésben 15, Toron-

tálban 14, Csanádban 11, Csongrádban 6 hold ezer hold után az erdő, holott a faneműekbeni szükségletet már nehezebb vasutakon vagy tengelyen szállított s ez által nagyon megdrágult termékekkel kiegyenlíteni, mint a lisztbeli szükségletet.

Mondhatni: a botrányosságig elhanyagoltuk a kertészetet, a kertigazdaságot, mely nemcsak a nemzettest jóltáplálásához, de kereskedelmi cikk képen is igen jelentékeny jövedelmi forrást szolgáltatathatna.

Erdélyben m. e. 987,000 mérőre van téve a nem épen szakszerűleg kezelt kertekből kikerülő gyümölcs, mi más államokhoz képest igen kevés. Magyarországon íég ennyi sincs. csak 942,500 mérőt tesz, holott tízszerre több lehetne. Horvátországban meg épen csak 150,000 mérő s a határszéleken m. e. 68,000 mérő - mi már „alul esik minden kritikán”.

Legsajnosabb azonban, hogy a marhategyésztésre nézve is ily aránytalanságokat találunk, holott a jó gazdasági állatok nélkülözhetlen tényezői minden rendes háztartásnak, mondhatnók a közegésségnek, a közjólétnek.

Esik ugyanis egy-egy négyszög mérföldre, szarvasmarha: Szerdahelyszékben 2,892 db; Újegyházszékben 2,856; Zalamegyében 2,746; Torontálban 2,744; Győrben 2,583; Segesvárvidékén, 2,572; Nagysinkben 2,563; Vasban

2,588; Békésben 2,498; Csanádban, 2,498; Somogyban 2,436; Tolnában 2,413; Hajdúkerületben 2,281; Köhalomszéken 2,276; Baranyában 2,261; Temesben 2,216; Sopronyban 2,189; Csongrádban 2,149; Besztercze vidékén 2,126; Hevesben 2,115; Ugocsában 2,104; Borsodban 2,061; Bácsban 2,031; Pozsonyban 2,027; Fehérben 2,023; Jászkunkerületben 1,996; Küküllőben 1,956; Biharban 1,943; Mosonyban 1,938; Krasznában 1,927; Medgyeszékben 1,927; Veszprémben 1907; Pestben 1904; Abaujban 1900; Nyitrában 1894; MálOSSzékben 1894; Komáromban 1877; Szabolcsban 1876; Árvában 1866; Aranyosszékben 1864; Aradban 1,859; Beregben 1,855; Szatmárban 1854; Esztergomban 1,823; Zemplénben 1,770; Barsban 1,763; Szászvárszékben 1,744; Fogarasvi. 1,737; Tornában 1,683; Középszolnokban 1,666; Szebenszékben 1,646; Gömörben 1,624; Udvarhelyszéken 1,594; Trenesénben 1,575; Szepesben 1,548; Alsófehérben. 1,542; Krassóban 1,528; Sárosban 1,522; Zarándban 1,515; Felső-fehérben 1,511; Brassóvidéken 1,491; Hontban 1,489; Szászsebeszékben 1,488; Nógrádban 1,470; Kővárvidéken 1,463; Kolozsban 1,451; Háromszékben 1,444; Ungban 1,425; Turóczban 1,402; Dobokában 1,380; Liptóban 1,196; Csikszékben 1,181; Zólyomban 1,114; Tordában 1,105; Szolnokon

1,068; Hunyadban 1078; Máramarosban 997; Naszódvidéken 882; Varasdmegyében 2,296; Körösben 2,112; Szeremben 2,015; Belovárban 1,977; Zágrábban 1,754; Verőczében 1,716; Pozsegábau 1,482; Fiumeker.-ben 610; a bródi ezredben 2,988; a gradiskaiban 2,438; az 1. báni ezredb. 2,043; a németbánezred 1,994; a II-ik bánezr. 1855; a peterváradiban 1,751; a titeli csajkásoknál 1,567; a likkai ezr. 755; az oguliniben 702; az ottocsániban 639 db.

Oly aránytalanságok minőt az utóbbi ezrekben s Torda, Szolnok, Hunyad, Máramaros stb. megyékben találunk csak a legnagyobb hanyagságnak tulajdoníthatók annyivalinkább, mert ott a természetes legelők sem hiányoznak.

Pedig ha a természet megtagadta a rétet s legelőt, könnyen segíthetünk rajta mesterséges rétek, kerti növények stb. termelése által, is segítenünk kell; mert amíg a hasznos házi s gazdasági állatok létszáma emelve s minősége javítva nem lesz, addig nem érezhetjük magunkat biztosítva a gyakran előforduló inségtől, éhhaláltól.

A gabonaneműek nemsikerülése esetében, a gazdasági s házi állatok tartják fen s táplálják a népeket. Ezen hasznos állatok mintegy lerakó s értékesbítő helyei azon kevesértékű s eladhatlan mezei s kerti növényeknek, dudváknek, hulladékoknak, melyekből pénzt csinálni nem lehet. A

hasznos háziállatok magukba veszik a külföldre nem vihető czikkeket, a gabonaneműek hitványabb részét, korpáját stb. s míg egyrésztől mentesítik rász éveken a népet az inségtől, másrésztől jelentékeny jövedelmi forrásokat szolgáltathatnak mint kiviteli czikkek az állati termények,

Mikor minden családnak legalább egy fejős tehene leend, miből a gyermekek s az öregek és betegek szervezetüknek megfelelő táplálékot nyerhetnek, akkor elmondhatjuk, hogy a nemzettest jól van táplálva; mentve van a szűkévek csapásainak súlyától s a közegésségi állapot is jelentékenyen fog emelkedni.

De míg ez nem történik, addig nincs biztosítva a népek élete az inség legsúlyosabb csapásai ellen.

A táplálkozás és öltözködés említett igényein kívül általában oda kell törekednünk, hogy saját igényeinket magunk elégítsük ki, sőt amennyiben lehet kivált keleti iparszegény szomszédainkat is lássuk el czikkeinkkel.

Ehez azonban általában szükséges a közoktatásnak is hozzá járulni, mely ne csak az írás és olvasás tanítására, hanem a gazdasági ismeretek s az ipar kezdetleges fogásaira is oktassa a gyermekeket. Szükséges, hogy az ily módon kifejlődött közismeretek alapján gyárat állítsunk gőzgépekkel, melyek sok milliónyi kézzel dolgozzanak számunkra.

Szükséges egyszersmind, hogy a társulás, a részvény társulatok állítása ne csak a meddő pénz-üzlet hanem az iparvállalatok terén is népszerűsödjék.

Szükséges, hogy mindezekhez a kellő tőkét is bírjuk, megszerezzük.

Köztudomású dolog, hogy Magyarországnál pénzszegényebb ország nincs Nyugoteurópában.

Ezen szegénység oka egyrészt állami ön-állóságunk hiánya, miszerint önálló bankügyünk nincs s a készpénz nagyrésze közadók útján rendesen Bécsbe tereltetik, honnan visszafelé nem talál utat.

Bécsből s Nyugoteurópából azonban más utakon kivált jó években nyersterményeinkért 120-150-200 millió ft. is befolyik Magyarországra s bár mily nyomasztóak legyenek körülményeink, ezek egyrészt mégis megtakaríthattuk volna.

És ha megtakarítottuk volna már évtizedek óta: most gazdagabb állam lennénk mint Ausztria. Olcsóbb pénzzel dolgozhatnánk a földmívelés terén; olcsóbb kamatlábbal állíthatnánk gyárat mint az osztrákok, holott jelenleg éppen megfordítva áll a dolog. Ok dolgoznak olcsóbb pénzzel s az ő gyáraik miatt nem jöhetnek létre, nem állhatnak fen a mi gyáraink, annyival inkább, mert mint említők Magyarországon a közélet elfordult a hazai tárgyaktól,

bukni engedi a hazai vállalatokat, míg a legbiztosabb jövedelmi forrásokat szolgáltatja a külföldi gyárak táplálására.

Hiányzik tehát nálunk a takarékoság, a vagyonszerzés és az önzés azon mérve, melyeket hazafiúi kötelességnek tarthatunk jelenlegi viszonyaink közt, hiányzik a közvagyonosbodás s hazai ipar tényezőinek azon mérve, mely nélkül nem tekinthetjük biztosítottnak kiélhetőségünket sem.

Igyekeznünk kell ennél fogva, hogy tévfogalmaink miatt tönkre ne jussunk nemzetgazdasági szempontokból, mi egyértékű a nemzeti lét enyészetével. – A szegény, tehetlen népek helyére mai gyors mozgalmak közepette csakhamar s minden zaj nélkül oda áll az élelmezebb idegen nemzedék s ha talán előbb megtalálja is magát sőt szolgálai szerepet ölt, mint ki megtiszteltetésnek tartja, hogy igényeinket kielégítheti; csakhamar felemeli fejét s dobra ütteti vagyonunkat, vagy elkobozza egyszerűen eddigi szolgálatai fejében.

Igyekeznünk kell, hogy helyesebb viszonyokat arányokat hozzunk mind magán, mind nemzetgazdaságunk tényezői közé. Okszerűben kell gazdálkodnunk szép jó földünkkel, ingó s ingatlan vagyonainkkal, tehetségeinkel, saját erőnkkel s állataink tehetségeivel.

Nagyon egyenlőtlenül vannak megoszolva

országszerte a földbirtokokhoz képest mind az emberi mind az állati munkaerők s javítószerek Két annyi értékű gabonát s 10 annyi értékű takarmányt termel Anglia hasonló területen mint hazánk. És hol van megírva, hogy ezt mi el ne érhetnénk: okszerű gazdálkodás által?

Az ország legszebb termőföldréteinek több mint Vio része van holt kezeken s 1-1½ százalékot jövedelmez, holott 4-5-6 százalékot kell más vagy ónoknak jövedelmezniök, hogy a reájuk rótt adót rendesen fedezhessék.

Hiányzik nálunk a kisbérlők osztálya, kik társulva a legnagyobb birtoktesteket is előnyösen kibérelhetnék. Előnyös volna ezen üzlet önmaguk s a köz haza javára, mert ennek anyagi léte biztosítékaival szoros kapcsolatban van szellemi, erkölcsi létezése. A bérrendszer azonban nálunk még csak kezdetleges állapotban van s korlátoltatik a birtokrendezés lassúsága által is. Ős-termeléssel foglalkozik hazánkban 1,925,625 birtokos; 47,808 haszonbérelő; 16,063 gazdatiszt és erdész; 1,650,870 éves szolga; 1,369,312 napszámos; halászat s vadászatból él 4,592; a bányászatnál birtokos 1,289; bérelő 994; gazdasági hivatalnok 1,968; munkás 45,892 egyén. Minő arányok ezek!

Ipparral és kereskedéssel foglalkozik az összes Magyar birodalomban a népességnek ke-

vesb mint egy százaléka u. ni. iparral 646,964; kereskedéssel 133,582 egyén. És pedig nálunk az iparos is legnagyobb részt kis iparos, kézműves; a kereskedő kis-boltos, ki czikkeit Bécsből másod, harmadkézből nyeri.

Ily nemzetgazdasági viszonyok közt csoda, hogy még létezőnk. Csoda, hogy a gyáros s kereskedő és ebből fejlődő polgári vagyonos osztály a szomszédországokból el nem árasztotta hazánkat, el nem foglalta városainkat.

Míg hazánkban is tekintélyes osztálylyá nem képződnek a kisbérők falvainkon s pusztáinkon, a polgárok pedig városainkban, addig nem mondhatjuk, hogy létünk kellően biztosítva volna. Mert nemzettestünk nagyon homogen, nagyon nomád, földművelői jellegű, melynél hiányzanak azon tagok, azon orgánumok, melyek más államokban a haladás, a vagyonosbodás fő tényezői.

Oly államban, mely saját igényeit önerejéből kielégítheti, egészen más arányokat találunk a foglalkozásra nézve. Az iparpályáknak, melyek nálunk a lakosságnak csak 1-2 százalékát foglalkoztatják, holott máshol 30-40-60 stb. százalékát képezik, azon jelentősége is van, miszerint foglalkozást nyújtanak a gyermekeknek s öregeknek és kivált a nőnemnek általában, melynek munkaköre nálunk igen korlátolt. Nálunk a nőnem kevés pályaszakra szo-

ritkozik s oly silányan van díjazva, hogy a legszorgalmasabb s ügyesebb nő is alig élhet meg rendesen saját keresménye után.

Míg a nők számára több s jövedelmezőbb életpályákat nem nyitunk, míg azok kézimunkáját úgy díjazzuk, hogy napontai 8-10 óra után alig kaphat egy nő 1 frtot, holott egy izmos napszámos vasúti munkáknál 4-5 frtot keres: addig nem mondhatjuk rendezett viszonyoknak sem közgazdaságunkat, sem társadalmunkat, s önmagunk vagyunk okai ha $2\frac{1}{2}$ milliót meghalad a 14 éven felüli határozott foglalkozás nélküli nők száma.

Nem mondhatjuk pedig jól rendezettnek társadalmi viszonyainkat sem, míg közgazdasági viszonyaink jobban nem rendeztetnek, mert az anyagi élet, a köznapi élet és foglalkozás szoros kapcsolatban van a társadalmi, erkölcsi étellel.

Közgazdasági életünkben habár a termelés terén nem is, de a feldolgozás és szétosztás terén oly fontos szerepe van a nőnemnek, mikép nélküle hiában minden szorgalmunk, mert a vagyonosbodás a megtakarításnál kezdődik s ki szerzeményéből megtakarítani soha semmit sem képes, az bár mennyit keressen, soha sem fog anyagilag gyarapodni.

És még is, csak általános tájékozást sem szoktunk nyújtani a nőnem számára sem az

iskolákban sem az irodalom terén nemzetgazdasági viszonyainkról, hogy a nők is tudnák: mit termelünk, mit nem; miben bővelkedhetünk, miben nem; mit s mennyit vásárlunk más népektől s nemzetektől és minő áron?

Vagy mi volna az, mit a világpiaczon könnyen értékesíthetnénk? Minő termények, készítmények kelendők a világpiacokon, melyeket a nők hozhatnának forgalomba?

Sőt ha egy-egy derék magyar nő felesleg, eladható gyümölcsöket, zöldségeket, tejneműeket stb. készít s szívesen pénzzé tenné, hogy megtakarított filléreiből tőkét gyűjtsön: hiányoznak a kellő közegek, a gyűjtők, vevők, hiányzanak az utak s összeköttetések azok értékesítéséhez.

A külföldi cikkek legnagyobb részének vásárlói épen a nők. Milliókat adnak ki selyem, gyapot stb. csekély értékű kelmékért. De nem figyelmezteti őket senki, hogy az mit ők olcsónak tartanak nagyonis drága, sőt kereskedőink mindent elkövetnek, hogy minél több hitvány cikket elárusíthassanak nekik, s végre panaszkodunk, hogy nyersterményeink árából mi sem maradt az országban; hogy drágán és rosszul élünk, hogy drágán és rosszul öltözködünk; hogy évenként csak egyszer aratunk, s ezen aratás eredménye ritkán elegendő az egész évi szükséglet fedezésére.

Kétséget sem szenved, hogy ezer meg ezer

derék magyar nő van, ki örömet üzne tej-gazdaságot, örömet készítné világpiacokra a gyümölcsféléket és kerti terményeket. De mindhiában, ha egyiktől tehenei tartását, másiktól a gyümölcsös vagy veteményes kert alapítását megtagadja férje.

Ily esetekben a „jó gazdák” csak önmagukat vádolhatják ha feleségük nem feleségiség vagy felenyereség, hanem csak fogyasztótárs; pedig hiában igyekeznek, ha a jó gazdasszony októl megvonják munkakörüket.

Némelyek szívesen értékesítenék kézimunkáikat, ha illenék, ha volna minden városban egy-egy női munka-bazár. S szívesen készítenék ruhákat ismerőseik vagy bár ki számára . . . De – ez nem illik; amához nincsenek közegek s a szép két kéz marad puhán és fehéren – a gyermekek pedig maradnak rongyosan és szennyesen – vagy kiadja egy-egy napon a nő magára s családjára, mit férje egy-egy hónapon át keres.

Nem illik nálunk sok olyas, miben büszkélkednek az általunk magasztalt nemzetek polgárai.

Mit mondanánk például egy oly magyar emberre, ki a tyúkokat ápolgatná; kinek kedvencz foglalkozása volna a házinyulak tartása s ha egy-egy tyúkot kezébe vesz, végig tapogat egész értekezletet tart annak sajátságairól, vagy ha kedvencz házinyulai fülét vizsgálgatja sten-

torhangon beszél ezen állat fülének fontos voltáról s arányairól a test összes háztartásában?

Ezt a mi magyar gazdáink nagyon szégyenletes dolognak tartanák, holott az angol, belga, vagy hollandi gazda büszke ily tudományára. S hogyan kívánhatjuk, hogy országunkban száz meg száz milliókra szaporodjanak a házi szárnyasok, mi által jelentékeny lendületet nyerne közgazdaságunk, ha a magyar gazdához nem illő dolog ezek ápolása, sőt nem egy „jó gazda” szenvedélyesen üldözi s pusztítja a házi szárnyasokat.

Más népeknél a szövés, fonás, varrás, horgolás, kosárkötés, szalmafonatok készítése stb. egyik legkedvesebb férfimunka, melyben a családfő, ha jobbat nem tehet jó példával jár elől. Nálunk ez nem megy. Mi csak az erős, a rendkívüli erővel járó munkákat nevezzük férfimunkáknak. Pedig elvégre is az ily férfimunkák évenként alig mennek többre 80-100 napnál s a hátralevő 250-260 nap alatt csekély erőfeszítés mellett, majd csak annyit lehet keresni mint ama 80 -100 nap alatt.

Nemzetgazdasági érdekeink igénylik, hogy ne szorítkozzunk csupán néhány nagyobb, nagyjelentőségű munkakörre. A legkisebb munkakör is nagy jelentőségű az egyes háztartásnál, ha folytonos szorgalommal egész éven át üzetik. És nagyjelentőségű a nemzet-

gazdaságban ha milliónyi kezek által létesítetik.

Nagy mulasztás az ily „aprólékos” munkák elhanyagolása, melyet új viszonyaink többé nem engednek meg.

Új viszonyaink folytonos, értelmes munkálkodást követelnek minden munkaképes polgártól saját körében, kézzel, pénzzel, fejjel, szóval, jótanáccsal, stb. általában kitől, hogy telik; és követelik, hogy megtanuljunk egymás kezére dolgozni, mert csak egyesült erők által hozhatjuk létre azon nagy munkákat, melyekhez a legnagyobb egyéni erő is gyenge.

Eme munkálkodás a vagyonosbodás alapja. És a vagyonosság oly feltétele a nemzetéletnek, mely nélkül azok emészti fel életnedveinket, kik helyettünk számunkra dolgoznak.

Épen az ipar s kereskedelem, a közgazdaság tere az, melyen elmondhatjuk a magyar nemzetre, hogy idáig nem volt, azaz nem volt annyira kiképezve, nem volt annyira tevékeny, nem volt annyira vagyonos, hogy ipar s kereskedelmi czikkeivel versenyezhetett volna a világpiaczon. Hiányoztak éhez a kellő összeköttetések, de hiányzott a kellő akarat is.

Nyersterményeit, borait, búzáját, gabonáját, gyapjút stb. más népek vitték piacra, mi által az országnak nem a legjobb szolgálatot tettek. De a nyersterményeknek nem mindig

van jó keletük, nincs is azon értelmi becsük, mi az iparcikkeknek s így a világ idegen népei, ha elismerték is, midőn szükségök volt terményeinkre, hogy Magyarország „áldott ország”, soha sem ismerték el, hogy velők versenyezhetne iparterményekben s az értelmi képzettség azon nemében, mi az ipar és kereskedelem kifejlesztéséhez szükséges.

Ezen értelmi súlyt kell most megszereznünk, hogy létünket Európa nemzetcsaládai közt biztosítsuk. Közgazdasági s ipar és kereskedelmi viszonyainkat kell oda emelnünk, hol a nemzet a versenyt elleneseivel kiálhassa. Ki e téren elbukik vagy nagyon elmarad, azt könnyen eltiporják a versenyzők. De ki a minden oldalról jövő áramlatok ellenében is megállani képes, annak léte, jövője biztosítva van.

Mindenek előtt, szükséges a nemzetközi verseny üdvös és sikeres volta érdekében megnyitni a nemzetközi pályákat, összeköttetéseket s lerombolni a vámkorlátokat, hogy mit a vámon elvesztünk, tízszeresen kinyerhessük a révén t. i. a szállítás közvetítése útján.

igyekednünk kell tehát, hogy a kormány s törvényhozás több ösztönt, több támogatást nyerjen nemzetközi összeköttetéseink akadályainak elhárításában, mint mennyivel jelenleg rendelkezik.

Magyarország, bár Európa közép területét képezi, hol a nemzetközi érték- s áruforgalom-

nak kelet és nyugot, s dél és észak közt leg-
egyenesebb utón lehetne találkoznia: mai napig
sem vonta magához ezen forgalmat.

Pedig azon időben, midőn a magyar kor-
mány s törvényhozás némi jogot nyert saját
ügyei rendezéséhez, a különben nagyon is fel-
karolt vasúti építkezések megkezdésekor az volt
hangoztatva, hogy most már belépünk az európai
államcsaládok rendszerébe, s az Adriától észak-
felé és a Feketetengertől, nyugot-felé eső terü-
letek kereskedelmi gyúpontjává, vagy legalább
átviteli területévé válik hazánk.

De semmi sem ment nehezebben kormá-
nyunknak, mint a nemzetközi összeköttetések-
hez kellő előleges alkudozások iránt megindított
diplomataizálás, mit természetesen az osztrák dip-
lomatia rendszere tett csigamenetelűvé. S most az
ügynevezett önállás hatodik évében, még mindig
majdnem csak azon a helyen állunk, melyet kiin-
dulási pontnak nevezhetünk, mert így akarják ezt
a bécsiek.

Egyetlen egy nemzetközi összeköttetésünk
sem létesült azóta, kivéven azon nyugati irány-
zatot, miszerint Gratz és Oderberg-felé egy
helyett, most már 3 főirányban állunk össze-
kötetésben Ausztriával. Galiczia, s illetőleg
Oroszország-felé azonban az építkezések lassan
haladnak elő, Romániával csak mostanában jött
létre megállapodás, miről a törvényhozásnak

még tudomása sincs. Szerbországgal pedig s így féligmeddig az egész Balkán félszigettel, oly ferde helyzetbe jutottunk, hogy a kormánylapok, mint vívmányt emelgetik, miszerint találtak utat Szerbország kikerülésére, holott ha Konstantinápolynak nem is, de Saloniknak a Belgrád-Kragujevacz, Nis stb. vonala volna egyenes útja.

Fiume felé ugyan már kevés hián kész lenne a vasút, de ez nem sokat fog használni a magyar kereskedelemnek, mert a forgalom Pest és Zákány közt a délipályatársulat uralma alá esik, és ez, ha netalán átadja is a küldemények egy részét az állampályának Zákánytól Zágrábig, de más részét maga sínjein fogja vinni Fiúméba, vagy ha lehet, inkább Triesztbe. Sőt 3 águ szivattyújánál fogva alább, Zágrából, Sziszeokról s Károlyvárosból ismét elvezeti, a mennyiben tőle telik, a forgalmat Triesztbe, vagy Laibach és Szent-Péter felé fogja megszálltatni a küldeményeket Fiúméig saját vonalain, ha csak reá nem lesz írva a küldeményre, hogy Károlyvárostól Fiúméig a m. kir. állampályán szállítandó. Ez pedig nagy akadály (kiállításunknak).

Magyarország áru- s értékgorgalma e szerint most is a régibb kiváltságos társulatok, t. i. az osztrák állampálya, déli vasút és cs. kir. Duna-gőzhajózási társulat uralma alatt áll, s ez egyik

legnagyobb akadálya kereskedelmünk háttérben maradásának.

Másnemű jelentékeny akadálya a Fekete-tenger vidéke, s Nyugot-európa közötti nemzetközi kereskedelemnek a vaskapu, melylyel nem egyhamar boldogulhatunk, mert a jó bécsiek ezt is 70 vagy most már 68 százalékban annyira magukénak tartják, hogy készek leendenek a kellő költségek 68 százalékát megfizetni vagy Nyugot-Európa nagyhatalmaitól kikoldulni, s e tulajdonjogban velők osztozni inkább, mintsem azt Magyarországnak s társországainak hagynák, azon jövedelmeztetési jogokkal, melyek 20-25 év alatt bőven megtérítenék a szabályzási költségeket.

Leggonoszabb akadály azonban azon magas szállítási díj, mely miatt a külföldiek vasutainkat, ha már készen volnának is, elkerülnék Magyarországot, és a vámok a gabonaneműek átvitelénél.

Oroszország, hátunk mögött tízannyi területen, s ép oly jó termőföldön, mint Magyarország nagy szorgalommal építi vasutait, melyek folyóvá teszik a gazdasági terményeket a Fekete s Azovtenger partjaira. Mariopol, Taganrog, Rostow kikötőiből a múlt években egyenkint m. e. $1\frac{1}{2}$ összesen m. e. $4\frac{1}{2}$ millió, s Odessából magából $5\frac{1}{2}$ milliót tshetwert, összesen m. e. 30 millió mázsa gabona szállít-

tátott Olasz-, Franciaországba, s főkép Angliába és a Schweizba, de nem egyenes utón. Nem Magyarországon keresztül, holott a Dunán Linz-ig, Regensburgig igen olcsón lehetne mennie, majdnem a piaczkig, hanem a középtengeren végig m. e. 10 annyi utat téve némely piaczkhoz, mint az egyenes ut volna, ha ez t. i. a vaskapu és a vámok miatt járható volna.

Másoldalról Amerika előz meg bennünket Angliában, sőt Északi Németország piaczaín, nemcsak gabonaneműekkel, de kivált hús-
neműekkel, zsirral és szalonnával belső Amerika mezőiről, hol egy-egy hízott sertés 4-6 dollár, s 5-6 millió sertést mészárolnak le az ipar-
gazdák évenként.

Angliába a f. év első 9 havában m. e. két millió mázsa szalonna és zsiradék, s több mint 1½ millió mázsa füstölt hús vitetett Newyorkból. Ezen czikkek már nagy mennyiségben érkeznek Hamburg és Altona, Bréma és Stettin kikötőibe, és pedig mázsánként 12-13 ezüst garasért szállítva, míg Pest-Budáról kétennyibe kerülne, holott Newyork 5-szörte meszszebb van.

A gabona Kaliforniából, honnan már nagy mennyiségben hozatik ki, olcsóbban szállítható Angliába és Franciaországba, mint Magyarországból. Szóval Magyarországot megelőzik a legtávolabbi népek a közel piaczkokon, sőt mint

az amerikai hús és zsiradékra nézve láthatjuk, saját piacain is. És ha ezen viszonyokon az átviteli vámok megszüntetése, a vaskapu kitisztítása, s illetőleg a Duna hajózhatóvá tétele, s a rendkívül magas gőzhajózási és vasúti árak tetemes leszállítása által segíteni nem fogunk, kivitelünk lehetlenné fog válni. Legfelebb Bécsre s Ausztriára szorítkozhatunk, mely még elbirja a szállítási díjakat, mert hiszen legközelebb van és az ő embereinek jövedelmez.

Ez azonban nem nemzetközi, s nem is oly előnyös kereskedelem, mely hazánkat a világkereskedelem színvonalára emelhetné, sőt a lefolyt évek tanúsítják, mily hátrányos nemzetgazdaságunk kifejlődésére.

Nemzetközi kereskedelmünk akadályait a bécsi kereskedelmi politika növelte nagyra, s ha a kormány és törvényhozás meg akarja mutatni, hogy ettől független, ám kísértse meg ezen akadályokat határozottan megtámadni s biztos lehet benne, hogy eljárásában támogatásra fog találni az ellenzék részéről, a hon mindazon polgárai részéről, kik Magyarország felvirágzását, a magyar nemzet létének fentartását óhajtják.

Sürgős szükség van nemzetközi összekötéseink mielőbbi s mindenoldalról leendő megnyitására már csak azért is, mert míg ez nem történik, hazai, nagy költséggel épített vasutaink forgalma csak a belső termények kivitelére,

kizsarolására szorítkozik s kivált szűk években ki nem fizetheti magát. Pedig a vasúti subvention már is meghaladja erőnket.

Igaz, hogy ezen összeköttetések megnyílásával arányosan halmazódni fog a nemzetközi áramlat, a veszély, mely létünket fenyegeti. De, tőlünk függ, hogy ezekkel szemben elég erők, ügyesek, eszélyesek legyünk, s ekkor a nemzetközi forgalom arányával kapcsolatban fog gyarapodni önerőnk, ön kifejlődésünk. Épen ez fogja megedzeni életerőnket; ez fogja felébreszteni s önfentartásunkhoz idomítani köztevékenységünket, ha a kellő akarat nem fog hiányzani.

3. §. Közművelődési téren.

A közművelődés terén, mondhatjuk még csak fele útján vagyunk annak, hogy létünket, jövőnket biztosítottak tekinthessük. Középtanodáink mint említők nem felelnek meg a közszükségérzetnek. Átalában:

Majdnem 2 ½ millióra megy az iskolaképes, iskolaköteles gyermekek száma, de iskoláink csak egy millió és százezernek tudnak helyt adni, s csak 1-2 ezerre megy a pályavégzetek száma. Népiskoláink hiányainál fogva természetes, hogy az özszes lakosságnak fele sem tud írni olvasni, holott például német szomszéd-

daink közt alig tesz 1-2 százalékot az írástudatlanok száma.

Népiskoláink száma $13\frac{1}{4}$, $14\frac{1}{2}$ ezerre megy, illetőleg $13\frac{1}{2}$ ezer oly iskolánk van, mely az iskolai törvényekben meghatározott kellékeknek megfelelőleg lett felszerelve, és még ezer nélküli a kellékek nagyrészét.

Ugyancsak $13\frac{1}{2}$ vagy $14\frac{1}{2}$ ezer iskolát kellene tehát még állítanunk. De éhez az adóalapból évenként pár százezer frt sem jut – a gazdag főpapok nem hajlandók jelentékeny segélylyel járulni s a törvények hiában mondták ki, hogy „meg kell lenni”. A „kell”-nél nagyobb úr a „nem-lehet” s e törvényeket nem lehet végrehajtani, míg vagyonilag oda nem gyarapodunk, hogy a községekben a községek jövedelmeinek egyrészéből s a község lakosaira e célból, kivetendő adókból, melyek azonban az államadó 5% meg nem haladhatják, iskolákat lehet építeni. Ekkor a törvény értelme szerint bizonyos alapítványt is lehet tenni az iskolák fentartására.

De előbb nem. S itt láthatjuk, mily szoros összefüggésben van a köz szellemi kifejlődés a közgazdasággal, illetőleg a közgazdasági kifejlődéssel.

Hogy pedig elsőben is erre van szükségünk s tanerőkben nem szenvedünk oly hiányt mint némelyek vélik, onnan világos, hogy oly or-

szagban hol 33-34 ezer hivatalnok van s több mint 100 ezer ember folyamodott kineveztetésért a kormányhoz, nem hiányozhatik a kellő 16-18 ezernyi tanerő, ha kellően van díjazva.

Közművelődési kifejlődésünket kétségkívül korlátolták több tőlünk nem függő körülmények. De korlátolta főképp a pénzhiány s a népesség gyér volta, saját ügyei iránti részvétlensége, vagy a közlekedési vonalak roszzasága. Atalában ezeknek tulajdoníthatjuk azt, hogy megye vagy tankerületenkint nagyon különböző az iskolába járók száma. Ugyanis:

A tanköteles gyermekek közül iskolábajárók számaránya, tankerületenkint e következő: Mo sony 99.13; Sz. Fehérvár 97.90; Veszprém 96.73; Somogy 95. Sopron 94.7i; Gömör 89.31; Ujegyházszék 85.32; Besztercze vidéke 81.54; Vas 78.69; N. Sinkszek 77.94; Köhalomszék 76.73; Medgyesszék 74.73; Nyitra 73.96; Ternes 7 3.5 3; Segesvárszék 71.33; Győr 71.14; Baranya 69.99; Liptó 69.98; Abauj 69.23; Nógrád 69.11; XVI szepesi város 68.19; Pozsony 67.37; Felső-Fehér 66.93; Bács-Bodrog 66.74; Esztergom 66.31; Pest-Pilis-Solt 65.55; Tolna 64.8s; Háromszék 64.54; Szepes 63.57; Zólyom 63.51; Udvarhelyszék 62.g4; Brassó vidéke 61.78; Komárom 61.26; Szászsebesszék 60.26; Szerdahelyszék 59.95; Bars 59.45; Aranyosszék 58.86; Sáros 58.19; Hont 56.04; Borsod 55.62; Torna

54.51; Trencsén 54.47; Zala 54.35; Szebenszék 52.86; Naszód vidéke 51.62; Buda-Pest 50.77; Beregh 50.11; Küküllő 50.oi; Kővárvidéke 49.59; Kolozs 49.17; Torda 48.78; Árva 48.69; Csanád 48.53; Heves 48.47; Fogarasvid. 48.37; Doboka 47.67; Szathmár 47.30; Torontál 46.83; Turócz 46.72; Szabolcs 45.25; Csongrád 44.63; Békés 44.16; Csikszék 43.63; Ungh 43.os; Marosszék 42.81; Ugocsa 41.62; Jászkunckerület 41.47; Kraszna 41.46; Hajdúkerület 41.45; Máramaros 40.96; K. Szolnok 40.62; Bihar 38.69; Zemplén 38.49; N.-Kikinda 36.66; Krassó 35.11; Arad 33.42; A. Fehér 28,13; B. Szolnok 27.96; Szászvárosszék 26.47; Zaránd 22.27; Hunyad 10.70. –

Ezen arányokon, illetőleg aránytalanságokon okvetlenül kell változtatnunk, habár állampénz, államkölcson útján: feltéve, hogy a kellő közérdeklődés nem hiányzik.

Semmi hasznosabbra nem lehet fordítani az államhitelt, vagy jövedelmeket, mint iskolaépítésre. Az iskolázási kényszertörvénynek is csak akkor van értelme s csak akkor lehet érvénye, ha a kellő számú, kellően felszerelt iskolák nem hiányoznak. Egyenetlen műveltségű rétegekben egyenetlen a közélet minden művelete, mozgalma.

Oly nemzettestben, melyben a közművelődés ily aránytalanul van elterjedve nem lehet egy érzelem, egy akarat, nem lehet egésséges eszme-forgalom már csak eme különbségek miatt sem.

Ezen különégeket eloszlatni tehát nemcsak a kormány és törvényhozás, de minden egyes hazafi és honleány kötelessége – a mennyiben tőle telik.

Nincs oly szegény családfej, ki egy még szegényebb árva, vagyontalan gyermeknek pár ruhadarabot ne adhatna. Pedig sok szegény gyermek a szigorú téli időben azért marad el az iskolából, mert nincs egy darab rongy rendelkezésük alatt melylyel betakaróznának.

A tehetősebb családfők természetes, módjuk szerint járulhatnak az iskolák építéséhez s felszereléséhez. S csak is akaratra, a közakarat felébredésére van szükség, hogy köznövelésünk anyagi akadályait elhárítsuk s a kellő intézményeket életbeléptessük és ha már életbe vannak léptetve, gyermekeink oktatása végett igénybe vegyük.

Ha minden tehetősb honpolgár és honleány hazája iránti kötelességnek ismeri el, a népoktatás és a felnőttek oktatása előmozdítását, a hiányok csakhamar ki leendenek egyenlítőve. Lesz iskola elég, tanító még több; és csak kivételesen fog találkozni felnőtt ember vagy nő, ki írni és olvasni nem tud, ha t. i. az illetők maguk sem hanyagolják el saját ügyeiket, hanem szorgalmasan iskoláztatják gyermekeiket.

Ez azonban még mind nem elég.

A közélet mutatja, hogy nem elég csupán

írni és olvasni tudni, hanem hasznát is kell venni ezen tudománynak. Azaz, fel kell használni az ismeretek ezen kulcsát a kellő gyakorlati ismeretek beszerzésére; az ész és erkölcs fejtésére s nemesbítésére, kapcsolatban anyagi érdekeinkkel.

A közéletben már kikerül az egyén: a község, a város vagy embertársai s az állam gyámsága alól. Önerejére, önszorgalmára van utalva, melyben ugyan szintén jelentékeny segílyt nyújthatnak nekie embertársai; de csakis akkor ha valóban szomjúzza az ismereteket – a lelki táplálékokat.

Minél többen vannak az írás és olvasás tudók közt, kik az ismeretek ezen kulcsát felhasználni képesek, annál erősebb az állam, a nemzettest; annál rendezettebb a társadalom, s rendezettebb a közélet minden viszonya, mert az ily polgárok már képesek figyelemmel kísérni az ország érdekeit s igyekeznek kapcsolatba hozni azokkal saját érdekeiket. Tájékozást szereznek arról mit kell tennie s mit kell kerülnie a termelőnek, az iparosnak, a fogyasztónak nemzetgazdasági szempontokból, hogy egyes háztartása egybeillő legyen az öszszes államháztartással.

Az ily olvasó közönség csakhamar létrehozza azon irodalmi vállalatokat, támogatása által, melyekre szüksége van. S az oly iroda-

lom, mely nem szorult arra, hogy hízelegjen, midőn azzal csak árthat, nem szorult arra, hogy fillérekért kunyoráljon vagy eladja jobb-meggyőződést vagy egyes üzerek orgánumává szegődjék, melynek célja meghamisítani a tényeket, az eszméket, hogy koholmányai által megadóztathassa a könnyen hívőket; az oly irodalom, melynek megvan az ő rendes hazafias, a haza érdekeit, az igazságot mindenek felett szem előtt tartó közönsége, csakhamar kölcsönös hatás s visszahatásba lép eme közönséggel, vezetve azt midőn magasb szempontokból kell tájékozottságot nyújtani és vezettetve általa, midőn a népek szavának súlyát, a közvéleményt kell érvényre emelni.

Eme hatást és visszahatást fájdalom még csak kivételesen találjuk fel irodalmunk és olvasóközönségünk közt.

Olvasóközönségünk még nem sorakozott osztályokra érdekközösség szerint. Csupán a politikai különégeket ismeri s nem pártolja, nem élvezi a szakirodalmat. S ez annyi bajnak, annyi veszélynek oka nemzeti létünk irányában, miszerint ezen változtatni kell, ha elpusztulni nem akarunk.

A „Hazánk és Népe” című nagybecsű közgazdasági s társadalmi statisztikai munka szerzője, kinek adatai után merítettük számos

adatainkat, így sorolja elő a már létező alapon remélhető olvasó közönséget.

1. Az értelmiség keresete után élők száma 138,000 levén, ebből ha a tanulókat (50,000) levonjuk, marad még 88,000 s ennek felét véve olyanul, ki könyvet vásárolhat, lesz	44,000
2. Középbirtokos 200 holdon fe- lül 11,000; ennek felét véve	5,300
3. Nagybirtokos 1000 holdon fe- lül 4,500; ennek is felét véve	4,500
4. Haszonbérlő 36,000. Ennek fele	18,000
5. Gazdatiszt 13,000. Ennek csak $\frac{1}{10}$ része	1,300
6. Bányászati birtokos, bérlő, tiszt 2,400. Ennek csak $\frac{1}{3}$ része	800
7. Ipparral foglalkozók közül csak a tisztviselőket véve 8,300. Ezek fele	4,100
8. Kereskedésnél foglalkozó 12,000 tisztnek csak $\frac{1}{4}$ része	3,000
9. Az ipar terén 238,000 önálló vállalkozóknak csak $\frac{1}{100}$ része!	2,400
10. Az 55,000 kereskedő közül csak $\frac{1}{20}$ rész	2,800
11. A tisztán birtok (ház) s jára- dék után élő 69,000 egyén $\frac{1}{5}$ -e	13,800

Összesen = 100,000

Ezen említett osztályok, illetőleg egyének kétség kívül, hogy mindnyájan tudnak írni ol-

vásni – és pedig több nyelveken s tudnak általában magyarul, mert szerző csakis a magyar anyaországra volt tekintettel, miszerint a magyar népességnek 1.5 az összes népességnek csak 0.8 százalékát vette sorozatba.

Azt vélhetnénk, hogy az illetők midőn ezt olvassák megbotránkoznak s ezt méltán tehetnék azért, hogy szerző nem mindnyáját vette fel olyannak, ki legalább egy könyvet vesz, legalább egy lapot járát éven át.

Pedig, dehogy. Hiszen a mi olvasó s illetőleg könyvfogyasztó, irodalmi termékekkel élő közönségünk száma 60,000-re sem megy.

Vannak kik éven át több lapot jártnak, több könyvet vesznek. De vannak viszont, kivált a mostanában alakult kaszinók s körök* ben százak, kik csakis a közös lap olvasására vagy inkább járátására szorítkoznak.

Gazdasági munkákból m. e. 30,000 példánynak; bányászatiakból m. e. 800-nak; technikai szakmunkákból m. e. 6,000-nek; kereskedelmiekből 5,000-nek; vegyes és szépirodalmi művekből 50,000 példánynak kellene a fenebbi sorozat alkatrészei szerint elkelní. De: vajmi távol vagyunk az irodalmi termékek ily mérvű kelendőségétől, holott mint látjuk nem száz, de kétszáz ezer olvasónak kellene lenni hazánkban az idézett számok szerint s nem kétszáz, de négyszáz ezer olvasót számítnak boldogabb nem-

zetek a mienkhez hasonló népesség közül – kivált Amerikában. Nagyon sajnálatos viszonyok ezek, melyeken segítenünk kell s ennél fogva lássuk forrásai okát.

Annak, hogy több mint egy millió oskolázott gyermekből csak 50-60 ezerre menő olvasóközönség fejlődik ki, okát egyrészt magában eddigi közoktatási rendszerünkben, ennek fenemiített hibás irányzatában kell s lehet keresnünk és feltalálnunk. De másrészt azon érdekeltség hiányt, melylyel kivált szakirodalmunk találkozik, egyenesen hanyagságnak lehet neveznünk önérdékeink s a közérdekek iránt, melyek pedig, csakis akkor javulnak s emelkednek ha az egyesek sorsa javul. A népoktatás főczélja mint a közép tanodaknáí úgy az elemieknél századok óta nem az volt, hogy a nép gyermekei életszükségleteiket kielégíthessék, hanem hogy azok azon vallásban, melyben megkereszteltettek, egész életükön át megmaradjanak, s egyszersmind engedelmes, alázatos polgárokká váljanak.

A nép tanulmányai tehát egyedül a val-r lásra szorítkoztak s midón a növendék a vallásban megerősödött, munkához látott, nagyrészt elfeledte az írás és olvasás tudományát s igen kevésnek jutott eszébe vagy állott módjában, hogy tanulmányait az iskolák után is folytassa. Ezek közt pedig a nagyobb rész isko-

lái után sem volt képes menekülni az ott felvett szellemi nyűgöktől, főképp csak a felekezeti feszegetésére, a felekezeti harcok tanulmányozására fordította erejét, más hazafias, a közanyagi s szellemi kifejlődést célzó tanulmányok helyett.

A főbb iskolákban a classica literaturához kötött tév-eszmék nyomán még a keresztény vallás római nyelven lett behozatala óta és ennek terjedésével egyenlően megrögzött azon ferde fogalom, hogy tudományos mívelt ember csak az lehet, ki abból mit a római írók vagy épen görög bölcsek tudtak, kisebb-nagyobb mérvben tud valamit.

Elsőben is a görög s latin nyelvszabályokkal 10-13 évig küzdött a tanuló, azután elsajátított némely ismereteket vagy szép szavakat a classicus írókból. Meglehetős gyakorlatra vitte 15-20 most már 30-32 ezer tanuló közül nem több mint egy két százalék a holt nyelveket s meglehetős jártasságot szerzett Eóma, Athene, Lacedemon stb. viszonyai s történelmi mozgalmairól stb. De midőn az iskolákból kikerült, nem volt ideje s módja ezen szellemi ódonsági szenvedélynek több áldozatot hozni. A gymnasiumokban hirdetett elvek nem is engedték meg azt, hogy lehetne a classica litteraturán kívül más szellemi élvezet; azt pedig, hogy a tanulmányok a közélet szolgái, az anyagi jólét esz-

közei legyenek, határozottan tiltotta, roszalta a classicus irányzat. Így iskoláival együtt bevégezte olvasmányait – tanulmányait. Megrögzöttek benne a dogmatical s classical tanulmányokkal elsajátított téveszmék annyira, hogy később saját szemeknek sem hitt, ha azok talán mást mutattak, mint mit professzorai megengedtek, hogy higgyen.

A felekezetesség s a latin-görög szellem eme nyomása kiterjedt Európa minden népeire s e miatt csak lassan fejlődtek, terjedtek a társadalmi, az állam viszonyait érdeklő, közgazdasági, természettudományi eszmék, munkálatok. De terjedtek még is, mert az emberi nemnek elodázhatlan szükségük volt s van rá.

Az államok népesedésével, vagy túlnépesedésével ugyanis arányosan jöttek létre a találmányok és felfedezések. A népesedés fokozottságával arányosan követelik érvényreemeltetésüket a társadalmi intézmények és mindazon tudományok, melyek a népek jóléte, a közérdekek körül forognak, kapcsolatban az egyesek jólétének fejlesztésével.

Ezen fejlődést azonban a középkor viszonyai alapján megzavarta egy harmadik tényező a feudalismus: a jogok és kiváltságok rendszere s illetőleg ezen rendszerek tudománya.

A középkor államai megtagadtak az embertől minden olyan jogot, mit nekie nem a

törvény adott s e jogtagadás miatt urak és szolgák, felsőbbek és alsóbbak osztályára szakadozott az állam, a társadalom, mely osztályok folytonos élet-halál harczot vívtak s vívnek még most is egymással.

Negyedik tényező volt a feudalismussal kapcsolatban az ököljog, mely az egyes népek s nemzetektől tagadta s tagadja még ma is mindenazon jogot, mit fegyverrel megszerezni, vagy megtartani nem bír.

Oly élénk szerepet vitt ez a köz s magán életben, hogy történelmünk megfeledkezett a művelődés tényezőiről s majdnem kizárólag a háborúk történelmére szorítkozik, holott ennek tanulmánya még hálátlanabb a holt nyelvek tanulmányánál. Legnagyobbrészt ugyanis az uralkodók családi viszonyaira vonatkozik, melyeket legkevesebbé ismerhetünk vagy épen a csaták napját, a hadseregek számát, a hadvezérek neveit, születesök idejét stb. tartalmazza a történelem. Ebből pedig ha 50,000 év mozgalmait el tudnók is sorolni, semmivel sem használhatnánk sem önmagunknak sem embertársainknak, mert a legfőbb elv, a legfőbb eredmény csak azon meggyőződés lehet, miszerint tanulmányainkat bevégezve méltán kiálthatunk fel: bár mind ez soha ne történt volna! bár mindebből soha egy esemény se szennyezte volna be az emberi nem történelmét; bár az ököljog soha se ölte volna el a népek jogait.

Szemétdomb ez, melynek turkálása érzeinket rontja meg a népek s egyesek jogai s erkölcsi állapota s értéke iránt; a legnagyobb jogtalanságok tana ez, mely az ököljog fogalmának tiszteletet igyekszik szerezni, holott ez volt legfőbb oka hátramaradásunknak általában.

Ily anyagok, ily tényezők szorították háttérbe az irodalmat s lettek rendes tantárgyává az iskoláknak, a társadalmi viszonyok az értelem s erkölcsi közkiképződés közkárára.

Mai nap, fogyatkozott hatályban és arányokban szintén feltaláljuk iskoláinkban s irodalmunkban eme tényezőket. Az 1868-iki XXXVIII. t. ez. értelmében azonban jelentékeny előhaladás történt a társadalmi s szaktudományosság kifejtésére.

Ám foglalkozzék akinek tetszik, egész életén át a római császárokkal vagy görögbölcsekkel s a régi népek csatázási viszonyaival. Ám foglalkozzék ha úgytetszik a felekezetek dogmaival s a felekezetestég élesztésével, mi azonban a valódi vallásnak csak árthat. Ám foglalkozzanak jogtudósaink a feudalizmus és ököljog viszonyaival. Elismerjük, hogy ezeknek nagy fontosságuk van még most is Európában. De azoknak, kik a népek, nemzetek zömét teszik, kiknek vállaira nehezül a nemzeti lét fenntartása, más tanulmányok kelleneek.

Ily tanulmányokat nyújtanak az említett

törvény alapján szervezett felsőbb népiskolák és polgári iskolák, melyek szervezete ezután két-ségkívül tökélyesbülni fog.

A felsőbb népiskolák a helyi viszonyok szükségletéhez képest, megtoldattak vagy inkább megtoldandók vagy 1) gazdasági szakosztálylyal, melyben a gazdasági növénytermelés fa- és állattenyésztés, a gazdasági üzlettan, az állatgyógyászat és mezei rendőrség hetenkint 10, a gazdasági gyakorlat pedig 12 órát vesz igénybe; vagy 2) ipari szakosztályival, melyben a kézműtan alapvonalai, a nemzetgazdaság alapfogalmai, az üzleti fogalmazás, az iparos könyvvitel továbbá a rajzolás és mintázás összesen 18, maga a kézműipari gyakorlat 6 órát vesz igénybe.

1) A gazdasági növénytermelés fa- és állattenyésztésre, talaj- és trágyatanra tartozó elméleti tudnivalók már az alsóbb iskolákban is oktattatnak. A növendék a III-ik osztályban a gazdaságtan rendszeres áttekintését, a IV-ben e tantárgyakat bővítve s gyakorlatilag alkalmazva tanulhatja. S a tanítók utasítva vannak, hogy különös figyelemmel legyenek a helyi körülmények szerint azon gazdasági ágakra, melyek ott kiválóbb figyelemét érdemelnek s a súlyt ezek elméletére és gyakorlatára fektessék, így p. o. a kertészkedéssel foglalkozó vidéken a kertészetet, a szőlőműveléssel foglalkozó vidé-

ken a szőlőszetet, pinczei kezelést, az erdős vidékeken az erdőmivelést teszik az elméleti és gyakorlati tanulmányozás kiváló céljává.

2) Az ipari szakosztálylyal megtoldott felsőbb iskolákban az iparban feldolgoztatni szokott állati, növényi és ásványi anyagok feldolgozása gyakorlatilag is taníttatik s a tanításhoz kellő anyaggyűjteményben nyers és feldolgozott mint szintén egészen elkészített anyagok szolgálnak mintául.

Taníttatnak a nemzetgazdaság alapfogalmait és törvényei kifejtése s az élet különféle alakjaira alkalmazása; továbbá a gazdaság a kézműipar, a kereskedelem és államgazdaság legfőbb tételei.

Taníttatik ahol szükséges, a kettős könyvvel s gyakorlatul, némely apróbb házi ipar: szalma és vesszőfonás, faműfaragás stb. S taníttatik három osztályon át az ékítményi rajz s az ipar különféle ágaiban előforduló alakzatok mintázása stb.

Ezekből láthatjuk, hogy a magyar kormány, illetőleg a közoktatás minisztere erélyesen hozzá lát a közszükségletek kielégítéséhez. Ott van filléreivel, segélyével a közoktatás akadályainak elhárításában, kezét fogva a földművelési minisztériummal, mely igyekszik neki tért nyitni s vándor tanítókat küldöz az ipar s gazdasági fontosabb szakmák tanítására – s elől megy az ipariskolák felállításában.

Kétséget sem szenved tehát, hogy közoktatási rendszerünk 5 év alatt gyökeres reformon ment át, helyesebb irányt s helyesebb arányokat kezd öltetni. De hiányzik nála a pénzerő és hiányzik a nagy közönség részéről a kellő érdekelttség.

Pedig anyagi érdekeinket, közgazdasági ügyeinket nem hanyagolhatjuk el anélkül, hogy a nemzet létérdekeit ne sértenők.

Hozzájárulni az iskolák felállításához, fenntartásához, a tanszékek kellő betöltéséhez, a növendékek kellő iskoláztatásához, annyi mint közreműködni arra, hogy nyomunkba egy ügyesebb, élelmesebb nemzedék lépjen, mely hazája minden viszonyait minden munkája s vállalata közben szem előtt tartsa s tarthassa azáltal, hogy létrehoz egy oly irodalmat, mely a nemzet ebeli szükségleteinek megfelel: amennyire t. i. azt a közkormányzat megengedi.

Nagyon fontos feladata tehát minden honfinuak és honleánynak, hogy a közművelődést és pedig a gyakorlatias, hasznos ismereteken alapuló köztevékenységet, tőle telhetően elmozdítsa s a nemzet érdekeivel kapcsolatba hozza.

Nagy szüksége van erre, nagy szüksége van e téren minden tényezőre a nemzetnek, mert csakis összes, egyesült akarat által eszközölhetünk a népművelődés terén oly általános fejlődést, miszerint a nép, mint a nemzet zöme,

sikeresen küzdjön meg mindazon fegyverek és áramlatok ellenében, melyek a műveltség, a barátság, a szövetség álczája alatt mindinkább nagymérvben csempészik be magukat hazánkba s mindinkább aláássák nemzeti létünket.

Ezen küzdelmekben ezelőtt a kiváltságos osztály, mint a nemzet képviselője, nem a legszerencsésebb volt. Ezen osztály ugyan felküzdte magát azon színvonalra, hol Európa művelt államainak arisztocrat osztályai álltak; de kivált a főnemesség elhanyagolta, sokban megsértette a nemzeti létérdekeket s ezeket utánozta a középnemesség nagyrésze, úgyannyira, hogy műveltségünk inkább volt latin, inkább német, olasz, angol vagy francia, de nem volt magyar nemzeti műveltség – mire új viszonyaink közt törekednünk kell.

A főnemesség, illetőleg a tehetősök feladata lett volna emelni, fejleszteni a közművelődés tényezőit s ezek közt az irodalmat és szép-művészetet, a hazai irodalmi s műtermékek méltánylata által.

Hazai irodalmunk jelesbjei azonban, legalább életükben csak kivételesen találkoztak a tehetősök méltánylatával. Haláluk után ugyan szegények és gazdagok összeadták filléreiket, hogy az elhunyt családját fentartsák.

De ez nem a tehetség, nem a mű méltánylata, hanem sajnálat s kegy adomány mi az író

vagy művészt csak megalázhatja. Az irodalom s művészet terén szerzett érdemek egyetlen helyes méltánylati kifejezése ugyanis a művek, szerzemények díjazása, népszerűsítése, olvasása s élvezete. Nem olvasni a költő verseit, hanem halála után százezer frtot adni családjának, ez annyit tesz mint nem becsülni szerzeményeit, hanem szívére venni családjá sorsát.

Még határozottabban megtagadtatott hazánkban a zeneművészet méltánylata. Pedig a magyar nemzeti zene, a nemzeti lét egyik tényezője, a nemzeti önérzet buzdítója, – mely önállást ad a nemzetnek a művészet terén.

A magyar nemzeti zene oly sajátságokkal bir, melyek önállását örökidőkre biztosíthatják, ha kifejlesztését természetes alapján eszközöljük.

A magyar zene ugyanis sokkal kevesebbé van kötve azon gépies formákhoz, melyek az európai zene fejlődését most már korlátolják, s mely korlátokat Wagner meglehetősen sikerrel lépte át.

A magyar zene nem csupán az 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$ stb. és, nem csupán az $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{9}$, $\frac{1}{12}$ stb. időrészleteket használja, hanem felhasználja az ezek közt eső törtszámokat is.

Hasonlóképp nem csupán az egész és fél hangokat alkalmazza kivált lágy hanglajtorjám, hanem örömezt időz azon hangközökön is melyeket a mostani európai zeneirály nem tud

lej előlni. Ezek nagy előnyei nemzeti zenésztünknek.

A magyar zene ezen sajátosságai azonban mint szintén az egyes hangok reszkettetése és erősbitése nem eszközölhető a kötött lépcsőzetű hangszeren mint p. o. a zongora, hanem főkép a hegedűn. S míg a népdal, népies zene teljesen kielégítve láthatja magát a czimbalom s fúvó eszközök képessége által, addig a magasb zene, a „hallgató magyar” zeneművek kizárólagos orgánuma a hegedű.

Magyarország ifjainak tehát, ha ugyan a magyar magasb zeneért oly annyira lelkesülnek, mint lelkesülni látszottak egyideig a csárdás-zene s táncz iránt, a hegedű-művészet ügyét kellett volna s kellene felkarolniuk.

De ezt nem tették és nem teszik, mert mindinkább hódolnak a nyugotról jövő eszmeáramlatnak.

Mindig találkoztak ugyan egyesek, kik felhevülésök pillanatában gazdagon, erejükön tul jutalmazták a magyar zenészt. De, hogy ez nem azon út, melyen a zeneművészetet, országszerte okszerűen emelni s fejteni lehetne, mutatja azon sajnos következmény, miszerint magasb zenénk remekműveinek nagyrésze már is elveszett. Le sem voltak ezek írva, firól fira mentek némely „zenész-család” tagjai kezéből

egymásra s a jelesb tehetségek elhaltával, elenyészett sok jeles műdarab.

Az elenyészet, elpusztulás ezen sajnos folyamatát tehát, ha meg akartjuk mutatni, hogy a magyar nemzet életképes, meg kell akadályoznunk, sőt fokozatos fejlődéssé, előhaladássá kell átváltoztatnunk, mi csak úgy történhetik, ha a művészetet nemcsak egyes pillanatokban, nemcsak egyes helyeken, hanem általában országszerte felkaroljuk s okszerűen, öntudatosan fejleszteni fogjuk.

Nemcsak a zene s dalművészetet, – de a szépművészetek minden ágát fel kell karolnunk, bár ezekben nem mutathatunk fel oly eredetiséget mint a zenében. A szépművészetek ugyanis általában tömörebbé, szívósabbá teszik a nemzeti létet: emelik a közértelmet s nemesítik az indulatokat érzelmeket.

Oly szellemi közlekedési tényezők ezek, melyek a nemzetközi eszmeáramlatok ellenében is szívósságot, önerőérzetet, önállást nyújtanak a nemzeti létnek, míg viszont elhanyagoltatásuk világos tanúsága annak, hogy gyengék vagyunk.

Köztudomású dolog, hogy nemzeti színészetünk s a dalművészet alig képes magát fentartani a fővárosban, a német, nem épen erkölcsnemesítő irányzatú színészet s dalzene ellenében. S midőn az országházban, a nemzeti

szín és dalház ügye elejtetik, főképp azért, mert a különböző ajkú képviselők saját nemzetiségük számára hasonló segílyt kívánhatnak, vagy épen azért, mert ezáltal a törvényhozás megsérthetné (?) a nem magyar nemzetiségeket, - az ily indokok a lemondás oly fokát jelzik, mintha a törvényhozás többsége már nem bíz-nék a magyar nemzet életképességében.

Ám tagadja meg a művészetektől a segílyzést átalában a törvényhozás. Ez ha létér-dekeinket helyesen fogjuk fel: egy okkal több lehet arra, hogy a művészetet a nemzet kicsi-nye s nagyja, szegénye és gazdagja egyaránt felkarolja, hogy ennélfogva megmutassa miképp a magyar nemzet életképes a művészet terén is.

Ha ez így történik, akkor nem leend segílyre szüksége a művészetnek s a közműve-lődés e téren csak nyerni fog, mert nem „mes-teriségesen ápol”, nem „segély útján erőszakolt” hanem a nemzet közszelleméből táplálkozó s ezzel együtt fejlődő hatalommá fejlődik annak minden ága, mely így sokkal erősb támasza s éltetője leend nemzeti létünknek, mint lehetne a törvényhozás időnkénti segílyzése által.

4. §. Politikai téren.

Politikai téren a nemzetet megillető önálló állami élet, önálló ipar s kereskedelem, önálló

pénzügyei véderő s az ezekkel járó önerőérzet, önbizalom visszaszerzése nagyrészt a törvényhozás feladata.

De mitsem tehet a törvényhozás, ha a nemzet jobbjai sőt nagyrésze által nem támogatattik, nem nógattatik eme feladata teljesítésére.

Hiában is vívná ki a törvényhozás a legszabadabb elvű nemzetközi szerződéseket, a nemzetet megillető államjogokat vagy a legtágabb körű polgári jogot, ha ezzel a nép a nemzet önmaga nem tudna vagy nem akarna élni.

Politikai téren a nemzet élete csak akkor erős, jogai csak akkor vannak kellően biztosítva, ha ezek fentartásához s gyakorlatához minden polgár ragaszkodik, azaz saját jogait, annyiszor amennyiszor alkalom nyílik gyakorlatba veszi a haza javára, és ekkor mind a magán mind a közjogok körén, ha azok megszorítvák, tehetése szerint tágítani igyekeznek.

Egyes emberek egy nemzettől, az ezt megillető) jogokat csak idegen fegyverek erejével vehetik el, s csakis addig tarthatják kezeikben a míg a visszaélés támogatására magában a nemzettestben elegendő elem található. S ha még is panaszkodunk, és okunk van panaszkodni az iránt, hogy állami életünk hiányos, önvédelmünk nagyon csekély mérvű, iparunk s kereskedelmünk az osztrák ipar s kereskedelem szolgája, pénzügyünk egy kiváltságos magán társulat befo-

lyása alatt áll stb. méltán vetheti a világ szemünkre, hogy hiszen ezt a törvényhozás akarta így s mi önmagunk választottuk képviselőinket és pedig: jól tudtuk kiket választunk. Tehát nincs okunk panaszkodni.

Igaz! Oly nemzetnek, mely önmaga választja képviselőit, nincs joga panaszkodni. Csupán önmagát vádolhatja, legjobb esetben tájékozatlansággal, más esetekben súlyos bűnökkel, melyeket helyrehozni aligha lehet.

Pedig a tájékozatlanság is határos már a nemzet ellen elkövetett bűnnel, mert: ki jogaival élni nem tud vagy nem akar, annak nincsenek jogai.

Oly nemzet számára, mely saját lét- feltételei iránt sem volna kellőleg tisztában, vagy kellőleg érdekelve, hiában íratnék meg a nemzetközi s az ország és korona közötti szerződésben a teljes függetlenség és a polgári törvénykönyvekben a teljes polgári szabadság: nem volna érdemes a jog és szabadság teljes mérvére. Amely nemzet pedig tudva, önkéntesen áldozná fel jogait: öngyilkosságot követne el, mi azt bizonyítná, hogy nem tartotta magát méltónak léte fentartására.

Viszont, amely nemzet élni akar és tud: bár korlátolt köz s polgári jogai segélyével, tud magán segíteni: ha nem rögtön, de évről évre, mindannyiszor amennyiszer polgári jogait gyakorlatba veheti.

A magyar nemzet léte, létképesége tehát tulajdonkép ön akarata mérvétől függ.

Akar élni? Akar örökké élni? Éljen jogaival eszélyesen. Karolja fel hazája, nemzete ügyeit minden jobbérzelmű honpolgár és honleány, ne csupán a politikai, hanem épen úgy a közgazdasági és közművelődési téren, minden irányban. Igyekezzék kipótolni hiányait, mulasztásait saját körében, tartsa meg szigorúan az okszerű munkásság, takarékoság elveit; hozza minél több oldalról kapcsolatba saját ügyeit a haza közügyeivel s a nemzet akarata előbb-utóbb teljesülni fog.

Legnagyobb csapás, legnagyobb akadály ha: a közakarát ereje s mérve meg nem felel a körülményeknek, mert ha: „a só megsótlanodik, mivel sózassék meg?”

Azonban eme csapás elviseléséhez is szoktatnunk kell idegeinket, mert alig merésznénk jelölni, mennyire sülyedtünk, mily mérvben maradtunk el nemzeti érzelmre, nemzeti nyelvünk s irodalmunk pártolására nézve, hogy sokat ne mondjunk: a csehektől is.

De még most sincs minden elveszve. A sót, mely megsótlanodott, az elgyengült közakaratot erősítsék meg az erős lelkek. A tájékozatlanokat igazítsák útba a tájékozottak. A tévedezőket térítsék meg az igaz hívek: a családkörben, a társaskörben, a községi és hatósági élet mozgalmai-

ban, a nyilvános ülések vitatkozásaiban, mint szintén a lap s könyvirodalom útján, szóval az eszmecsere áramlata útján, mert csak így győzhetik le ama nemzetietlenítő áramlatot, mely Nyugotról jött s jön most oly delejes erővel mint ezelőtt még soha.

Az erősbek, az igazak végre is győzni fognak ha t. i. a kellő erély nem hiányzik. S a magyar nemzetet elég erőssé teendik arra, hogy megálljon a vasutak s villany sodrony ok hálózatával terjedő s fokozódó áramlatok közepette, akkor is: midőn Kelet népei a közművelődés egyenlő színvonalára emelkednek Nyugat népeivel s Magyarország, mint Európának különben is középpontja, találkozási pontja leend a felette összetornyosuló nemzetközi küzdelmeknek.

ZÁRSZÓ.

Tény, hogy a magyar nemzet nagyrésze meghasonlott önmagával a nemzeti lét szellemével, jellemével, történelmével. Sokan, nagyon sokan megtagadták a szabadság s függetlenség elveit.

A magyar nemzet mindig büszke volt sajátágaira, saját létére. Mindig szerette, dicsőítette a szabadságot s az ország függetlenségét. Mindig óvakodott a nyugatról jövő művelődési áramlattal együtt beszíni, elsajátítani az ott honos petyhüdt gyarlóságokat, De most nem. Mert azok: anyagi jólétet ígérnek a köznapi élet nehéz viszonyai közt.

Most az önálló állami élet feltételei bármily hiányosak, bár mennyire megcsonkítvák: sokan közönnyel sokan örömmel nézik s mutatják fel e hiányokat, mint létünk oly biztosítékait, melyeket az „összállamnak” hoztunk, hogy érettük megvédje határainkat zsoldosaival.

Az Önbizalom, önbecsérzet megrendült országszerte. Büszkeségről, nemzeti önerőérzetről csak itthon a tűzhely körül van néha szó. De nem a fővárosban s legkevesebbé etc. hol azt mutatni szükség volna t. i. az országházban. Ott a bécsi szellem vált – 1867-ben uralkodóvá, melynek folytonosan újabb meg újabb

engesztelő áldozatok nyújtatnak a 48-49-iki eseményekért, holott soha nem volt igazabb ügy a világon mint Magyarország akkori ügye.

A fővárosra nézve ugyan kimondta most a törvényhozás, hogy: „A közgyűlés tanácskozása és egyáltalán a törvényhatóságnak, mint az állam fővárosának és minden közegének hivatalos ügykezelési nyelve kizárólag az állami hivatalos nyelv t. i. a magyar.” Kimondta. De mennyi küzdelem után, holott mint említők egy ily törvény, kiáltó szegénységi bizonyítvány nemzeti létünk ügyeinek elhanyagoltatása, magában a hazában lett elhagyottsága iránt. S jó ha még hanyagabbá nem teszi azokat, kik különben vigyázóbbak lettek volna.

Átalában sokban meglazultak, nagyon meglazultak a családkörben, a közéletben, hatósági s országgyűlési körökben a honfiúi kötelmek. Honleányaink t. i. a valódiak legfelebb a gazzszonykodásra s az árvák ápolására szorítóznak s úsznak a nyugatról jövő áramlattal: mert kivételt tenni „különczködni” nem akarnak.

A rang- és cím-kórság, a fény és élvhajászat vagyis az aristocrat szellem, mintha a 48-as év nem is lett volna, teljes erejében visszajött a társadalomba s közéletbe.

Visszajött a törvényhozási testületekbe, az államhivatalokba, megyei s kerületi és városi hatósági életbe és most már nem 4-5 ezer

tisztviselő, hanem 15-16 ezer köz állami hivatalnok 10-12 ezer megyei s kerületi tisztviselő és hivatalnok mint szintén 14-15 ezer városi hivatalnok hódol az aristocrat szellemnek s törekszik kiérdemelni a „felsőbbek” kegyeit.

Vegyük hozzá ehhez a m. e. 20,000 főnyi papságot, mely minduntalan az alázatosságra int és állítja, hogy mindaz mi felülről jön áldás, bár néha büntetésnek véljük. Vegyük hozzá a szintén 20,000 tagra menő tanítói osztályt, mely a tanfelügyelők által közvetlen befolyása sőt vezénylete alatt áll a kormánynak. Vegyük hozzá ezekhez végre az összes ifjúság százazreit, kik éveket kénytelenek tölteni az osztrák katonai vasfegyelem pálczája alatt. Levonva a levonandókat a legnagyobb rész, akarva nemakarva hódol az aristocrat szellemnek. – Elsőrendben s legszigorúbban oktattatik ifjúságunk a feltétlen engedelmesésre, mely végre előli az önállás, önítészet azon mérvét, melyre nagyonis szüksége volna egy sokszor elnyomott, sokszor megcsalt s a barátság színe alatt életgyökereiben megtámadott nemzetnek, minő a magyar.

A magyar nemzeti lét s függetlenség iránti buzgólkodás ennél fogva mindinkább szűk térre szorittatik az uralkodóvá vált nyugoti eszme s szellem és pénzáramlat ellenében.

Nagyon sokan elfogadták az államegység

eszméjét: megadták magukat a „műveltebb elem” (?) fenhatóságának; lemondtak Magyarország önállásáról, függetlenségéről sőt meglett jogáról is s gúnyosan emlékeznek az 1848-49-iki évekre, melyek adatait s történelmét elferdítik, elmagyarázzák és meghamisítják.

Sokan vannak, kik összeférhetlennek tartják nemzeti sajtáságainkat az európai közművelődéssel, mely pedig nagyrészt abból áll, hogy az u. n. művelt nemzetek napról-napra több mesterkéltszükségletet teremtenek, ezen szükségleteket második természetükké változtatják, nélkülözhetlenné fokozzák, de legnagyobb-részt önmaguk elégitik ki fokozott tevékenységük által, holott a valódi műveltség nem a szükségletek fokozásában áll.

Sokan vannak, kik az egyszerűséget nemtelen míveletlenségnek tartják. Szívesen hódolnak a Bécsből jövő áramlatnak, mert ez fényt s állítólagos jólétet áraszt reájok.

Sokan megtagadták elveiket s a szabadság ügyét eme állítólagos jóléért, s üldözik mindazokat kik ezt tenni nem akarják. Sokan elhittek már azt is, hogy Magyarország önállólag létezni nem is volna képes, igyekeznek lelkesülni a kettős „nagy hazáért”. Lemondtak a „nemzeti lét” jogáról is, mert feláldozandónak tartják ezt az „állam-eszme” úgynevezett nyerevényeiért. Feláldozta darabonkint e jogot a

törvényhozás sok jelentékeny részben s most már sokan vannak kik nemcsak a társadalomban, de a közéletben, a törvényhozás intézményeivel is üldözik azokat kik csak egy hazát ismernek, kik „nyugtalankodnak” még most is.

A lapirodalom legnagyobb része szabadságellenes, s folytonosan korbácsolja mindazok elvét és személyét, kik a nemzeti ön állás lehetőségében hisznek. Vádolják ezek a szabadelvű magyart, hogy a „birodalom” létérdekeit veszélybe dönti önállósítási vágyaival. Vádolják s üldözik hatalmuk minden erejével a szabadság s függetlenség híveit s gúnyolják szegénységét, melynek ők okai.

Sajnos, szégyenletes és veszélyes állapot ez. Mert midőn egy nemzet jelentékeny része önmagával s a nemzet ősi szellemével, szabadságszeretetével így meghasonlik; midőn a nemzetnek mondhatni legtekintélyesb része fordul s mordul ellene azoknak, kik az önállás, a szabadság s democratia elveit még most is hirdetik; midőn a törvényhozás még a hitszabadság ellenében is visszaeső lépéseket tesz s törvényeiben kifejezést ad azon kételyének miszerint nem hiszi, hogy a nemzet életképes a harcsterén, sőt nem látja megérettnek a népet a 48-iki törvények által adott jogok gyakorlatára stb. nagyonis tág tért nyit azon idegen elemeknek, melyek minden kis tért lesnek, s

minden kis tért rohammal foglalnak el, hogy megoszlassák, megsemmisítsék a magyar nemzetet.

A nemzeti önálló és önfentartása forrásait önmagából merítő lét kellékeinek elősorolt hiányai bizonyítják, hogy a magyar nemzetben jelenleg nincs meg önjogainak, önérdekeinek kivívásához a közakarat azon mérve, mely fejlődését új viszonyai s a mindinkább fokozódó nemzetközi eszme s anyagcsere áramlatai közt jövőre biztosíthatná, kivált a nyugoti eszme s pénzáramlat ellenében.

A közakarat s ennek megfelelő köztevékenység kellő fokozása, népszerűsítése s azáltal köz anyagi s szellemi kifejlődésünk vezérlése mint említők honfiaink s honleányaink feladata: a családkörben, társasköreinkben, a községi s megyei élet egyszersmind pedig a köz irodalom terén is, mely kell, hogy valahára önálló korszerű, becsületes vezénylője legyen köztevékenységünknek, s megerősítse, újjá teremtsen az erkölcsi sülyedésbe merülő magyar nemzetet.

Honfiaink s honleányaink erélyes s eszélyes működésétől függ tehát, hogy a magyar nemzet „legyen” a jövőben is. Legyen, létezzen s önmagában találja fel a nemzeti lét azon biztosítékait, melyeket most némelyek Bécsben, Ausztriában az osztrák seregben és végre Berlinben keresnek. Önmagában találhassa fel ön-

fentartása kellékeit akkor is, midőn Bécs s az osztrák német-elem saját súlypontját Németországban fogja feltalálni.

Honfiaink s honleányaink azon eszélyes s buzgó közreműködésétől függ, melylyel nemzeti létfeltételeink ügyét felkarolják, hogy éljünk, hogy a létünk ellen tóduló veszélyes áramlatokat kikerülni vagy legyőzni elég ügyesek, erősek legyünk s hogy ennélfogva a nemzet lételet kitérj esze a jövő század, a jövő ezred évsoraira – aránylagosan a nemzeti lét érdekeit felkaroló közakarat erejével. S ha elbukunk: elsőrendben őket illeti a felelősség.

Legyen e rövid munka intés, figyelmeztetés helyzetük, illetőleg nemzetünk létezésének változásos volta iránt, talán épen a 12-ik órában.

TARTALOM.

Lap.

I. FEJEZET.

Életképes-e a magyar nemzet?

1. §. Miért e kérdés most?	1
2. §. Életrevalók voltunk-e eddig V	2

II. FEJEZET.

Az életképesség főbb feltételei.

1. §. Önálló állami élet. (Hiányaink)	8
2. §. Önálló ipar és kereskedelem (Hiányaink)	13
3. §. Önálló irodalom. (Hiányaink).....	20
4. §. Önerőérzet, önbizalom. (Hiányaink)	25
5. §. Honfíúi s honleányi kötelmek. (Hiányaink)	33

III. FEJEZET.

Meddig élhet tehát a magyar?

1. §. A nemzetek életideje	55
2. §. Létérdekeink	58
3. §. Életképességünk	70

IV. FEJEZET.

Mit kell tennünk és kerülnünk?

1. §. Társadalmi téren	74
2. §. Nemzetgazdasági téren	84
3. §. Közművelődési téren	107
4. §. Politikai téren	128

<i>Zárszó</i>	133
---------------------	-----